

En fourers oplevelser i 1850.

Uddrag af en fynsk jægers dagbog under treårskrigen.

(Meddelt ved M. Vesterdal).

Med hundredåret for slaget ved Isted som anledning skal her gengives noget af indholdet af en dagbog skrevet i felten af en af dem, der var med i den første slesvigske krig.

Ganske vist var den mand, hvis optegnelser her skal omtales, ikke med i selve slaget som aktiv kampdeltager. Hans kompagnichef ville have ham i behold, når slaget var endt, så forplejning og administration efter kampen kunne besørges af en mand med friske kræfter. Derfor var han beordret til at føre kompagniets krudtkarre. Men fra den plads, han således fik anvist, så han så meget af sporene efter kampen, at hans beretning om slaget er nok så interessant, ikke mindst fordi han i sine optegnelser både åbenbarer et opladt, modtageligt sind og giver udtryk for en levende meddelelsestrang.

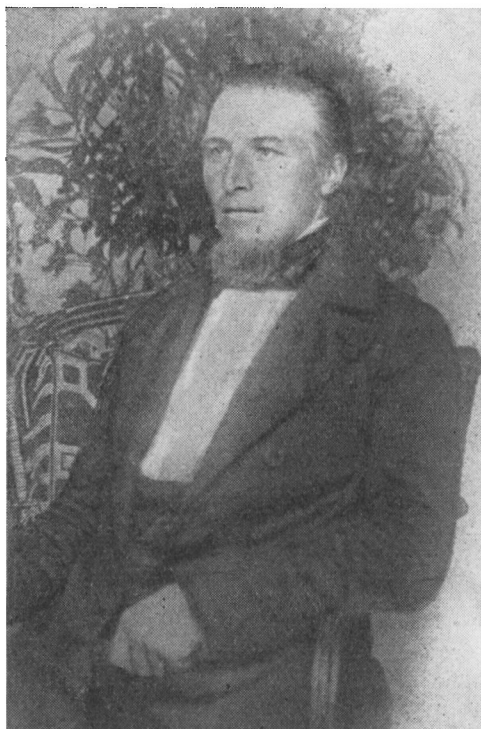
Det er således en god iagttagelse, hvis indtryk er meddelt, og det synes derfor også ønskeligt at tage mere med end blot skildringen af selve felttogets kamphandlinger, ikke mindst, da det, han fortæller om dagliglivet i hæren og om sine indtryk af forholdene på Als og i Sydslesvig også rummer enkeltheder, som det nok er værd at bevare fra glemsel.

Men omstændelig og detaljeret som han er, når han betror sig til din dagbog, bliver det for vor generation for drøj en læsning at få dette i sin helhed. I stedet er derfor givet et referat af dagbogens indhold for de mere „stille“ dage i 1850; denne skildring er så sat som ramme om beretningen om selve felttoget med opmarchen og slaget.

Skal man ret have udbytte af at læse de følgende sider, vil

*) En fourer er den underofficer, der varetager kompagniets regnskabsvæsen.

det være naturligt forinden at fortælle lidt om den mand, hvis optegnelser her er gengivet.

Hans navn var Morten Nielsen, han var født i Tommerup sogn på Fyn, hvor hans fader ejede gården Elleruplund. I 1847 havde han været på session, men trak frinummer. Da fjendtlighederne udbrød i 1848 blev han sammen med så mange andre „frilodder“ indkaldt, og i maj 1848 mødte han på rekrutskolen i Nyborg. Han meldte sig som jæger og efter traditionen i jægerkorpsene blev hans navn herefter Morten Nielsen Elleruplund.

Endnu omkring midten af det forrige århundrede fandtes på Fyn endnu spor af den vestfynske vækkelse, en åndelig be-

vægelse, der i sin oprindelse synes at have haft tilknytning til brødremenigheden i Christiansfeld; denne pietistiske åndsretning havde i hjemmet på Elleruplund et af sine trofaste tilholdssteder.

Morten Nielsen voksede således op i et hjem, hvor forældrene tidligt søgte at præge ham ud fra deres egen inderlige tro. Sandsynligheden taler for, at en gnidning har været mellem faderen, som var en streng natur, og sønnen med det langt lettere og lysere sind; men den unge mand føjede sig til sidst efter sine forældre, og det håb, han engang som ganske ung havde næret om at få lov at studere, blev opgivet.

Det har næppe været noget lykkeligt valg, han traf, da han opgav at studere.

Vel følte Morten Nielsen sig som bonde, hvilket han også engang gav udtryk for, såvel overfor kompagniets kommandersergent, Kløvborg, som kompagnichefen, kaptajn v. Bruns, da disse engang stillede ham i udsigt, at de efter krigen kunne skaffe ham en stilling. Det praktiske liv som landmand lå imidlertid slet ikke for ham, så da han i en moden alder rykkede ind på gården i Vesterdal i Udby sogn nær Middelfart, blev det kun for en kortere årrække.

Morten Nielsen måtte opgive sin gård, men forblev sognefoged og passede iøvrigt sin gerning som bogholder i sparekassen for Nørre Åby og omegn. Men disse hverv var kun hans halve liv; sine lykkeligste timer levede han mellem sine bøger og i samtaler med ligesindede, når han drøftede skole- eller kirkespørgsmaal, i hvilke han stod som en ivrig tilhænger af Grundtvigs ideer og livssyn.

Vi har fået at vide, at Morten Nielsen blev soldat i 1848.

Samme år tilgik han 3. reservejægerkorps, endnu uvant med uniformen, thi under hele uddannelsen gik mandskabet på rekrutskolen i Nyborg i deres civile klæder. Den 8. august deltog han i en rekognoscering mod Stepping, ved hvilken lejlighed det kom til et mindre sammenstød med prøjsiske kyrasserer.

Naar man betænker, at han da kun havde været 11 uger i tjenesten, kan det ikke undre, at han i sin dagbog om denne lille skærmydsel kommer med den meget sigende bemærkning: „Vi løb hid og did og vidste egentlig slet ikke, hvad vi skulle gjøre.“

Efter dette kortvarige ophold i felten kom han igen til Nyborg og gennemgik en underofficersskole, hvorefter han allerede i januar 1849 forfremmedes til fourer, i hvilken egenskab han igen kom til sit gamle kompagni, hvor han blev stående, til han efter næsten 3 års uafbrudt tjeneste hjemsendtes i 1851.

I april 1849 var han på Als, og den 6. deltog han i kampen ved Ullerup. Da hans bataillon imidlertid resten af året var på Als, hændte der ham ikke større begivenheder det år.

Inden vi går over til nærmere at følge Morten Nielsen gennem begivenhederne i 1850, vil det formentlig være ønskeligt, ganske kort at gøre rede for forholdene under våbenstilstanden før det tredie felttog.

Tropperne var grupperet under 4 generalkommandoer: Nørrejylland, Fyn, Als og Sjælland. Brigadeinddelingen var ophevet og omfattende hjemsendelser havde fundet sted.

På Als havde general de Meza ført kommandoen, indtil han blev syg og afløstes af general Schleppegrell.

Da der forelå efterretninger, som kunne tyde på, at slesvigholstenerne ville rykke over Ejderen og ind i Slesvig, og da vinteren tegnede til at blive hård, måtte det forudses, at også tropperne på Als ville blive angrebet.

Korpset¹⁾ på Als blev derfor den 1. januar 1850 sat på feltfod. De skiftende efterretninger bevirkede iøvrigt en vekselvirkning mellem indkaldelser og hjemsendelser, indtil det endelig i maj stod klart, at det tredie felttog var uundgåeligt.

3. reservejægerkorps indgik under 2. brigade, der kommanderedes af oberst Baggesen. Denne brigade hørte sammen med

¹⁾ Korpset er her brugt som betegnelse for tropperne under generalkommandoen på Als og har således ingen relation til 3. reservejægerkorps, der uanset navnet ganske svarede til en bataillon i størrelse og inddeling.

1. og 5. brigade samt 4. dragonregiment og 3 batterier til 2. division under general Schleppegrell. Ialt talte hæren 32 batailloner og jægerkorps, 19 eskadroner og 96 kanoner med tilsammen ca. 41.000 mand med ca. 8.200 heste. Heroverfor stod oprørerne med en noget mindre styrke på ca. 30.000 mand.

Under Våbenstilstanden.

„Miang, Hørup Sogn, Als, den 1. Januar 1850.

Nytaars Dag.

Atter er et nyt Aar oprundet for os. Vi skrive nu Atten Hundrede og Halvtreds. Et Aar ligger dunkelt for os, og vi vide ei, hvad Glædeligt eller hvad Sørgeligt, der skal møde os. Han aleene veed, hvad der tjener os bedst, og derefter uddeler han til os.

O, gaar vi Aaret imøde med den Troe, at alting, baade Sorg og Glæde, skal tjene os til Gode, da vil der intet møde, som ei skal være til Velsignelse. O, vi vide ei, hvad der skal møde os. Nei, skjult er Fremtiden. Den er indhyllet i Taage, men i Jesu Navn vil vi begynde det nye Aar, og i Jesu Navn vil vi gaae frem for i samme Navn at ende det, og visselig alt, hvad der i dette Navn foretages, det skal nok blive til Velsignelse.“

„Miang, Søndag, 6. 1. 50.

Om Morgenen Kl. 9¹/₄ stillede Compagniet til Lønningsparade. Efterat jeg var dermed færdig, skrev jeg endnu nogle Lister, saa det blev Middag. Capitainen havde igaar givet os Tilladelse til at tage til Sarup, Kløvborg og mig, og da vor Vært og Værtinde i Eftermiddag vilde til Mummark for der at besøge noget Familie, kjørte vi med dertil og gik nu over til Sarup.

Vor forrige Vært og Værtinde modtog os med en sjelden Forekommenhed. Vi besøgte ogsaa flere af vore Bekjendte, og det var eens, hvor vi kom. Vi havde nærved blevet ødelagt med Spise og Drikke. Jeg siger Drikke, — thi Sarup er Sarup endnu.

Hos Svendsen ligger nu 10 Md. af 3die Res. Batl., disse havde imedens vi vare der anrettet dem noget Punsch og drak nu ud af Vælden og gjorde et Spectakel, at hvem der ei havde seet saadan før vilde grue derfor, og jeg selv gruede, skjønt jeg sa ofte desværre har seet lignende i denne Bye. — Nok er det, saaledes gik en Søndag Eftermiddag. O Gud, hvor det gaaer dog forskrækkeligt til. Ingen kan troe det. Jeg veed ikke, hvad der skal blive af, om Krigen skal vedvare. Jeg glemmer da heller aldrig Sarup Bye i mine Levedage. Gid den maatte mindes til alvorlig Eftertanke.

Vi toge nu afsted derfra efterat have nydt en mageløs Forekommenhed, og vi gik nu til Mommærk til Hans Bonefeldt, vor nuværende Værtindes Broder. Her maatte vi ogsaa skikke os til Sæde i Familiiekredsen, hvor vi tilbragte flere Timer i gemytligt Lag. Det er en særdeles brav Familie, som jeg overmaade godt kan lide, og det er en stor Fornøielse at være i deres Sammenkomster. Der hersker stedse den største Enighed, og dertil en Gemytlighed, som gjør at den Fremmede, der kommer i Selskab hos dem, strax finder sig som hjemme Kl. 12¹/₂ kom vi hjem, og jeg tænkte ikke saalidet paa denne Dag, som jeg har oplevet. — Jeg er dog ellers glad ved, at jeg har det ikke saadant her med Tummel og Støi, som jeg havde i Sarup. Her er dog ikke saadan noget. Og ligesom i alt andet, der ligger en Herrens Styrelse, saaledes gjør der ogsaa i dette.

Miang, 7. 1. 50.

Om Formiddagen var Capitainen og jeg i Jestrup og Mianghøi for at efterse Kvartererne der. Det var godt Veir, og jeg morede mig over det for Alvor. Man faaer ikke saalidt at see paa saadan en Tour.

— — —
Miang, 8. 1. 50.

Kl. 10¹/₂ stillede Compagniet her i Miang i fuld marschfærdig Stand. Ogsaa jeg var mødt, hvilket er længe siden er skeet nærmere. Vi marscherte over forbi Gammelgaard til Corpsets

Alarm- og Exerccerplads, Midtemummark, nær Vertemine. Her skulde Corpset stille Kl. 1 til inspection for den commanderende General, Generalmajor v. Schleppegrell. — Vi exerceerede lidt, men det gik godt alt sammen, og jeg morede mig fortræffeligt.

General Schleppegrell er da ret een morsom Mand, og man kan ikke lade være at lee ad hans Gemytlighed. Han kan opmuntre og tale til Soldaten, ihvor det end er. Jeg hørte jo ikke just meget af ham, men jeg fik dog at see, at det er sandt, hvad der fortælles om ham.

Naar vi kun har saadanne Generaler, saa er det aldrig værd, saa gaaer alt med Lyst.

Efter endt inspicering udbragte Corpscommandeuren et „Leve“ for General Schleppegrell, der ledsagedes med et tre Gange gjentaget rungende Hurra, som Generalen takkede for og udbragte igjen et Hurra for det flinke Jægercorps. — Derpaa holdt vores nye Brigadecommandeur Oberst v. Baggesen en lille Tale, hvori han lod det brave Jægercorps „Leve“ og leve høit og udbragte sluttelig et Hurra for Corpset, der i ligemaade besvaredes med et trefoldigt rungende Hurra. — Compagnierne bleve nu formerede, og vi marscherte af, og vi naaede Miang til Kl. 3^{1/2}.

— — —

Miang, 10. 1.

Idag udløber Vaabenstilstanden. Vi ere nu midt i Vinteren, og det er ikke Spøg at begynde et Felttog nu. Iøvrigt høre vi jo slet ikke noget til os om, hvordan det bliver hverken paa den ene eller den anden Maade. Gud i Himmelen maae dog vide, hvad der vil skee. Jeg synes at endnu noget er tilbage, noget Alvorligt. Naar mon dog denne Tid skulle faa Ende, naar maae vi komme hjem igjen for i Fred og Roe at røgte den fredelige Gjærning? Ja hvornaar?

Et tredie Felttog staaer for Døren, og vi ere ikke rykkede Maalet nærmere for vore Øine at see.

Sandelig det er underlig at skue lidt fremad. Desom vi bare kunne troe, at denne Prøvens Tid er sendt for, at vi dog skulde i sand Bod og Bedring tage os den til Nytte.

Jeg arbejder nu rask paa min Aarsberegning²⁾ der bliver mig en haard Stumpe. Der kom idag en Kurre paa Traaden, en Liste nemlig fra Pladscommandantskabet i Assens, og jeg maatte have ikke saa lidt af det, som jeg haver faaet, omgjort igjen. Dog var det endda godt, at denne Liste kom saa tidligt. Det angik Mandskabers Forplejning paa Gjennemmarschen, hvilket igjen skal refunderes Pladscommandantskabet.

Compagniet stillede i Eftermiddag Kl. 2 med fuld Oppakning i Anledning af en Optælling af Mandskabets Mundering, Armatur osv. En Liste skal til den 12te indgives til Corpset over samme. Ogsaa dette Arbeide var ingenlunde let. Enhver kan troe, at det er ikke Smaadele her at varetage. Dette sidste Arbeide tilhører i Grunden jo rigtignok Vaabenmesteren, men vi arbejder hvad saadant noget er angaaende i Samling alle tre, ja undertiden Falling³⁾ med.

Vinteren tiltager mere og mere, og jeg tænker paa, at det er ikke godt for de Recrutter, der sidste Løverdags meldte sig paa Recrutskolen. Det er ikke godt for Fingrene at exercere. Jeg kan sige derimod, at jeg har det godt, om og jeg har noget travlt. Jeg kommer aldrig paa Vagt og exercerer eiheller, men kan sidde saa godt inde hos mine to gamle Folk⁴⁾ fra Morgen og til Aften. Men hvorlænge mon det varer? Ja det maae Gud vide, men saalænge det er godt, da bør jeg at takke ham, som sender alt godt uforskyldt. Jeg bør at være glad og fornøiet.

Hvad det udvortes angaaer, da har jeg det for Tiden næsten det bedste, jeg endnu har havt det her paa Als, skjøndt jeg ingenstede her paa Landet har havt det daarligt. Kuns mine Øine ere mindre gode formedelst den megen Skriven, jeg maae

²⁾ Kompagniet var regnskabspligtigt dengang, og det drejer sig her om årsregnskabet.

³⁾ En af kompagniets andre underofficerer.

⁴⁾ Det er aftægtsfolkene hos kvarterværten, han sigter til.

bestandig bruge Brillen, der jo hjælper noget, men ikke ganske. Dog er det ikke saa slemt som ifjor.

— — —
Miang, 14. 1. 50.

Jeg tilføier endnu, at jeg besøgte min forrige Vært, Slagter Eriksen i Kjettinge. Han er endnu tydsksindet, og her fortælles, at det har været nær eengang, at han skulde have været bortskikket for sine tydske Sympathier, men slap dog dengang. Forresten er det flinke Folk, og det er et godt Quarter. Forøvrigt ere her jo ikke saa faa tydsksindede herovre endnu, men saalænge Bladet er vendt saadant, da holde de dem i Skindet. Det er ellers mærkeligt, at Enhver veed nøie, hvem der er tydsks- og hvem der er dansksindede, ovre i Slesvig er det endnu mere. Her har i Aften siddet en Karl fra Haderslev, der bliver her i Nat. Han har fortalt meget angaaende Tilstanden der, som ret var interessant baade om den nuværende Tilstand, og om hvordan det er gaaet til ved Affairerne, som have været der. Mærkeligt er dog især Geistlighedens Adfærd, idet saamange slesvigske Præster med deres Biskop i Spidsen formelig prædike Oprør imod den lovlige beskikkede Øvrighed, og mærkeligt er ogsaa, naar vi ret betænker det, at Præster har maattet forlade deres Menighed for politiske Aarsagers Skyld. Men det er dog glædeligt, at flere ere atter indsatte i deres Embede. Den troende Pastor Boesen i Fjelstrup er nu ogsaa indsat i sit forrige Embede. Han fortalte i Aften, denne Slesviger, at han var i Kirke i Fjelstrup den Søndag, og der havde været en stor Høitidelighed. Der var en stor Graad i Kirken, ja Præsten selv græd med. Baade Sjølesørger og Menighed græd af Glæde. Sandelig det havde været saare høitideligt. Gid dog snart Freden maatte komme og den gamle Roe og Orden maatte vende tilbage igjen, der vilde blive mange, mange Glæder lig denne i Fjelstrup.

Idag har et Par Karle gjort lidt Spectakel eller rettere i Aftes. De bleve arresterede, men kom dog ud idag. Imorgen vil

vi faae en rigtig Lectie at høre, den vil blive forskrækkelig, thi Capitainen er magesløs til at tumle dem paa saadan en Tid.

Sørgeligt er det ellers som Armeen Dag for Dag synker dybere og dybere. Det er sørgeligt. Hvis Krigen skal vedvare, saa ved jeg ikke, hvad der bliver af den danske Arme. Her ved Compagniet er det dog nogenledes, men ved andre Batailloner er det især grueligt som det gaaer til. Fuldskab og Slagsmaal høre til Dagens Orden. Gud hjælpe os naadeligt, at Freden dog snart maatte skjænkes os igjen.

Hver Dag komme der Nogle paa Hospitalet for Fnat. I Aftes kom fra 10. lette Bataillon ikke mindre end 36 Md.

Veiret er i disse Dage udmærket smukt. Det er en rask Vinter. Kanefarten er i fuld Gang.

Miang, 15. 1. 50.

Compagniet stillede til Exercits med fuld Oppakning Kl. 9^{1/2}. Her forefaldt Uordener med Exercitsen.

Der vare nogle af 16de Peleton, der raabte op og sang, hvorover Capitainen blev meget vred, og da ingen kunde eller vilde navngive de Enkelte, der raabte og sang, maatte hele Peletonen exercere til Straf bagefter, og de fik en slem Opmarch.

— — —

Miang, 16. 1. 50.

Ved Lønningsparaden holdt Capitainen en storartet Straffetale for 4 Md., der vare blevne meldte for at have huiet og raabt ved Exercitsen igaar. Han talte for deres Øren, saa det rungede i hele Gaarden.

Efter at Lønningen var uddelt, skulde de alle 4 møde med fuld Oppakning og skulde nu afsted, en Straffetour. Den ene kom ad Augustenborg til, hvorimod de andre tre fik en Seddel, hvorefter de skulde gaae til Kainæsgaard og der melde sig siden til Kainæs Præstegaard, hvor der begge Steder ligger en Capitain af 3die Jægercorps indkvarteret. De maatte ikke gaae noget Sted ind, og hvis han spurgte det, skulde de andre faae en

værre Extratour. De bare dem vel nok, thi denne Tour er 5 Miil frem og tilbage og en værre falder vist næppe i deres Smag.“

Disse uddrag er karakteristiske for denne periode. Kompagniet levede sit stille liv, hvor hverdagen gik med eksercits, nu og da med nogen øvelse i skarpskydning. Kun en sjælden gang afholdtes større øvelser. De store begivenheder for den enkelte mand var derfor naturligt de betydelige hjemsendelser, som fandt sted i marts, herom skrev Morten Nielsen den 6. 3. bl. a.: „Idag afleverede det første Hold af Fynboerne paa Compagniets Munderingskammer paa Sønderborg Slot, ialt 4 Jægere og 37 Menige. De stillede alle her Kl. 4 Eftermiddag og modtog deres Afregning for forrige Aar paa 2 Daler nær, som forbliver indestaaende til videre tilligemed det, som er gjort tilgode i indeværende Aar. Efterat deres Afregning var udbetalt, udleverte Capitainen Permissionspassene og takkede dem Alle, hvorpaa de bragte ham et trefoldigt rungende Hurra.

For dem, som kjender vore Forhold, var det en Høitidelighed, og jeg var meget rørt ved at see saamange glade Ansigter, der nu i det Haab aldrig at skulle komme her mere, byde Krigstilstanden og Felten Farvel. Jeg maae og sige, at det var mig en Fornøielse at sige Farvel, thi jeg har havt det godt ved og med dem Alle, hvilket er en stor Lettelse, naar vi skal have med et Compagnie at bestille.

Vores Compagni afgav igaar Vagten paa Augustenborg. Da den i Eftermiddag kom tilbage, erfarede at der var skudt efter en Post i Slotsgaarden, hvorfor Mandskabet havde skarpladt.

Om den ene eller den anden har gjort det, veed jeg ikke, men saameget veed jeg, at Tydskerne paa Augustenborg gjerne kunde have Lyst til at skyde en dansk Soldat.“

Glæden hos de hjemvendte varede kun kort, det sidste hold kom end ikke af sted, men blev stoppet og i løbet af kort tid voksede kompagniet tilmed til mere end 50 pct. over den fast-

satte styrke (som var fastsat til 225 menige), da der foruden genindkaldelser også var tilgang af rekrutter fra rekrutskolen i Nyborg. Hen mod slutningen af maj oprettedes depotkompagnier af overskydende mandskab, i disse indgik naturligt ældre folk „samt ikke at forglemme nogle rigtige Børster, der ere stukne ud.“

Disciplinen var god, naturligvis forefaldt en del uordener, hvoraf nogle som foran anført blev ordnet ved at lade den, der forså sig, få en rundtur på et par mil. De gnidninger, der var, skyldtes i reglen lediggang og drikkeri.

Det kan således nævnes, at Hørup sogn, som havde 3 privilegerede kroer, tillige rummede 40—50 smugkroer.

De større forseelser var ved 3. reservejægerkorps som regel tyverisager, opsætsighed derimod forefaldt ikke i alvorligere grad og slet ikke i det omfang som skete ved en enkelt af de andre batailloner under skansearbejde.

Straffen for tyveri medførte i regelen også nedsættelse i de meniges 2. klasse. Den, der således var degraderet, måtte bære den sorte kokarde og var på ubehagelig måde „sat uden for“, måske illustreres dette bedst ved et eksempel fra dagbogen:

„Det bliver jo længer jo værre. I Søndags Aften sildig var jeg i Træk med 2 Gavtyve, i Aften maatte jeg igjen have fat i en Hornblæser ved Navn Tommerup, der staaer ved vores Compagnie. Han er i anden Klase, derfor have enhver Lov at børste ham, og det skal heller ikke nægtes, han har faaet i Aften. Han var blevet svinfuld og vilde ikke lystre. Jeg fortryder paa, jeg slog paa Skarnet, men i Øieblikket hjalp det dog. Jeg blev hid-sig og hvad skal man gjøre, naar man er i sit Embede og gjør kun, hvad Ret er.“

Om selve fuldbyrdelsen af en degradation fortælles følgende episode, der forefaldt efter, at en underjæger ved Mortens kompagni var grebet i et mindre pengetyveri på kroen og ved krigsretsdom var idømt 15 dages simpelt fængsel på vand og brød:

„I Eftermiddag stillede Compagniet i fuld Bepakning i An-

ledning af, at Underjæger Kiøge skulde miste sin Cocarde. Det var i Grunden et mærkeligt Optrin. Compagniet formede Kredsen, og Capitainen tiltalte nu Forbryderen, der skjælvende stod i Midten for alle sine Kammerater. Efter at hans Dom var ham forkyndt, traadte paa Befaling Kiilepil⁵⁾ frem og skar Cocarden af hans Hue og en Skrædder paasyede en sort do.

Hele Compagniet var saa rolig som en Muus ved denne Leilighed.“

For at undgå den værtshusuorden, der jævnligt måtte forefalde, når så mange smugkroer blev drevet, lod kaptajnen alt krohold forbyde. En enkelt mand, hvis hang til spiritus gentagne gange var bemærket, søgtes rettet ved at komme på dagpenge, dvs. han fik sin løn hver dag, så han ikke skulle fristes ved at føle sig for „velhavende“ på lønningsdagene.

4. kompagni lå næsten under hele våbenstilstanden i Miang, hvor de 17 gårde havde hver 12 mand indkvarteret, i 19 huse lå 2 mand i hvert. Kaptajnen boede hos Jørgen Schmidt, samme sted lå også Morten i den store „Pissel“. Der synes at have været god plads i gårdene på Als, således havde aftægtsfolkene i Jørgen Schmidts gård henvend ti stuer til deres rådighed. Selv lå Morten iøvrigt godt, og i et senere kvarter hos en skibskaptajn Christensen i Fyenshav var det endda ovenud godt.

Som fourer var Morten Nielsens dagligdag næsten helt og holdent optaget ved skrivepulten med regnskaber. Omfattende og omstændelig var administrationen, vi får således at vide, at han til hvert af de 3 eksemplarer af årsregnskabet brugte 53 ark papir og 28 ark til undermunderingsregnskabet. Med en vis selvfølelse beretter Morten Nielsen da også, at de udgifter, han i 1849 aflagde regnskab for, androg ialt 16.130 rdlr. og 44 $\frac{1}{5}$ sk. til lønning, bespisning hos kvarterværterne, godtgørelse for brug af egen undermundering etc., dette beløb måtte så specificeres ud for de mange kategorier af underofficerer og menige, der var ved kompagniet. Der var kommandersergent, fourer,

⁵⁾ En overjæger ved kompagniet.

våbenmester, sergent⁶⁾, overjægere, hornblæsere, underjægere, skarpskytter, trainkuske, officersoppassere og ambulancesoldater.

Foruden de regnskabsmæssige forretninger havde foureren undertiden arbejde med opgørelse over kompagniets våben og udrustning, han besørgede en del af kompagniets skriftlige forretninger og fik så fra tid til anden en række små uofficielle hverv som f. eks. inddrivning af småbeløb, som mandskabet var blevet kvarterværter eller handlende skyldig.

Det var således normalt, at foureren var fritaget for deltagelse i øvelser. Det var derfor en fest for en mand som Morten Nielsen, når afveksling gaves i denne lidt trivielle tilværelse, og han nød det, når han en enkelt gang var med under større øvelser eller af andre grunde, f. eks. for at ledsage kaptajnen under inspektion af mandskabets kvarterer, kunne forlade sit kontor.

Skønt Morten Nielsen selv var stærkt optaget af det nationale spørgsmål, mærker man dog ikke meget i hans optegnelser til den spænding, der må have været mellem dansk og tysk. Ganske vist var der hjemmetyskere på Als, men de har næppe gjort sig gældende andre steder end netop i Augustenborg, hvor en lille episode indtraf dagen efter palmesøndag. Nogle tyske drenge ville klø de danske konfirmander, men de hentede sig derved et nederlag. Morten Nielsen giver udtryk for den opfattelse i sin dagbog, at de danske konfirmander, som havde indfundet sig ved overinspektoratet på Augustenborg slot for at aflægge troskabsløfte til den danske konge, var så betaget af dagens betydning, at dette gav dem held i opgøret med tyskerne.

Hvad soldaten tænkte og følte om hertugen af Augustenborg kan måske tydeligst illustreres ved dette lille udpluk fra en beretning om en tur, Morten foretog til Augustenborg, ved hvilken lejlighed han fandt ind i et stort lysthus i skovkanten bag palæet:

⁶⁾ Fourrer og våbenmester havde også sergents grad, men benævntes efter deres hverv.

„Der ere en uhyre Mængde smaae Breve og Opsatser skrevne omkring paa Brædderne, et Sted stod „Du er blevet slemmt barberet, Du Skurk, Du Hertug paa Augustenborg“ — et andet Sted „Den Dag vil næppe komme, da den Forrædder vil kunne retfærdiggøre sin mangeaarige sammenspundne Falskhed mod Danmarks store Folkekonge“ — et tredie „Lauritz J. Theodor Berg, 1ste Reservebataillon: Jeg erklærer den Hertug for en Forræder“ og mange flere.

Jeg stod længe og grundede paa disse Opskrifter og sagde i Hjertet ja dertil.“

Alt dette er kun udpluk, og mange småtræk har helt måttet udelades for ikke ved deres omfangsrige mangfoldighed at trætte læseren inden skildringen af det, der især giver dagbogen værdi, skildringen af selve felttoget med slaget ved Isted.

Felttoget 1850.

„Ulkebølskov Barakker. Den 15. Juli 1850.

Imorges Kl. 7 stillede vi i Notmarkskov og Kl. 8 i Almsted. Corpset blev samlet ved Spang Kroe, og vi marcherte derpaa her til disse Barakker. 1. Compagnie blev indquarteret i nogle faa Gaarde i Kjer Bye og 3. og 4. Compagnie kom i Ulkebølskov Barakker og endelig 2det Compagnie i Arnkielskov Barakker. Varme og ikke saa Faa fik Ondt og maatte blive tilbage, især var en af vores Compagnie ved Navn Haabet⁷⁾ meget daarlig. — Jeg bar idag selv mit Tornister og det gik ret godt alligevel jeg jo slet ikke er vant til Strabadsen nu.

Capitainen spurgte mig ad, hvordan jeg kunde holde ud, thi dersom jeg ikke kunde holde ud, skulde jeg strax lægge Tornistret paa Bagagevognen. Han vil nemlig have Commander-sergeanten og mig skaanet saa meget som muligt, for at vi kan føre Pennen, naar vi ere komne i Quarter.

⁷⁾ Det er indres, at jægerne bar navn efter fødesognet eller en lokalitet i sognet (landsby, gård e. lign.).

Ligeledes skulde vi være tilbage ved en Fægtning, thi sagde han, laae han, og vi andre laae med, saa var det ikke godt for Regnskaberne. — Han har flere Gange sagt det, men dog gjorde det underligt at høre hans Mening rigtigt. Jeg er overbevist om, at det er en Guds Gerning, og jeg bør være taknemlig derfor, skjøndt jeg dog Gud være lovet tør sige, at Kjærlighed til Konge og Fødeland er saa stor, at hvis det bydes, er jeg rede til at vove Liv og Blod, men styrte mig i Fare, naar det er mig anderledes befalet, det gjør jeg ikke.

Kl. var omtr. 2, da vi kom til vor Bivouak. Eftermiddagen har været rolig og stille, og det er langt fra, at der er blevet holdt den Støi denne Gang som forrige, vi vare her. Folkene har kocht deres Naturalforpleining og er strax igjen for det meste lagt sig til Hvile. Vi hørte saa smaat, da vi marscherte herud, at vi nok i Nat igjen skulde afsted, og samme stadfæstedes, da Parolen blev udgivet, vi skal i Morgen tidlig Kl. 3 stille til Afmarsch og Kl. 5 skal hele Styrken staae paa Ladegaardsmarken ved Sønderborg for at rykke over. Saavidt er det nu kommet, nu er Opholdet paa Als forbi, og Gud maa vide, hvad der saa vil skee. Jeg har havt grumme travlt hele Eftermiddagen med at ordne adskillige Ting, og især har jeg havt travlt med at sende Pengebreve afsted for Folkene. Vi maatte sende en Jæger ud til Sønderborg i Eftermiddag med ikke mindre end 83 Rdrl. i Pengebrevene, og endda har jeg ikke saa Faa tilbage endnu, som kom ikke afsted. Folkene beder mig og om at gjemme deres Penge i Compagnicassen, saa jeg har det ei for godt i den Henseende, men Folkene maae jo hjælpes, og jeg kan ei godt sige Nei.

Vi erfare i Aften, at Capitain du Plat ved 1ste Compagnie imorgen skal afgaae herfra og skal efter sigende med en Expedition til Femern i en af de følgende Dage.

Underlig begynder det nu for os igjen. Det lader saa mærkelig for os, at vi imorgen skal til Slesvig. Jeg havde dog næppe troet, at det saa snart skulde have været Alvor. Gud give, at det

maatte lykkes nu eengang i Herrens Navn at slaae ved Hans Hjælp vore Fjender, og Freden saa maatte vende tilbage.

Bivouak, Meelskov, Rinkenæs Sogn,

Tirsdagen den 16de Juli 1850.

Jeg sov kun faa Timer i Barakkerne forrige Nat, da Eigtved⁸⁾ laae i Underofficersbarakken og holdt et mageløst Vrøvl, saa det ikke var mueligt at komme til at sove. Snart talte han som en sjællandsk Bonde og snart som en Matros eller Jyde, Fyenbo osv., saa vi loe, at det var noget frygteligt. Kl. 2¹/₂ stod jeg op, og en halv Time senere afmarscherte vi ad Rønhavegaard efter Kjer til Ladegaardsmarken ved Sønderborg. Det var en deilig Morgen, og det var ret fornøjeligt at marschere. Allerede Synet af Sottrup og Dyppel Kirker havde noget Særegent, da vi marscherte fra Barakkerne, ligesom ogsaa det var noget Nyt at see, da vi paa Veien nær Sønderborg saae, at allerede 1ste Brigade, der først skulde rykke over, stod paa slesvigsk Grund. Det begyndte at svulme i mit Bryst ved Tanken om, at nu stod de første Tropper i det Land, som saalænge havde været et Tvi-stens Æble, og snart skulde jeg ogsaa være der. Vi marscherte udenom Sønderborg, og snart var hele Brigaden samlet. Kl. 5 kom General Schleppegrell og begyndte strax at tiltale os med nogle hjertelige og alvorlige Ord paa sin vante Maade. Han bad os ei at bortkaste vores Naturalforpleining, ei at skyde paa for lang Distance og især ikke for højt, da den Kugle, som derimod gik i Jorden, kunde gjerne gjøre Virkning, men den som gik for høit var aldeles uden Virkning. Han sagde, han havde hørt saa meget Godt om os og haabede derfor og, at vi nok vilde gjøre vor Pligt, derpaa sluttede han med de Ord „vor Herre være med Eder“. Saaledes tiltalte han enhver Afdeling især, og vi fik derefter Ordre til at lade vore Geværer, og strax derpaa blev der commanderet Marsch, og vi marcherte

⁸⁾ En overjæger ved kompagniet.

bag om Byen over den søndre Pontonbro, og kort efter vi vare komne over slog Kl. 6.

En stor Masse Mennesker vare forsamlede for at see os bortdrage og fra mange Munde lød de bedste Ønsker for os. Dette var et høitideligt Øieblik, som jeg aldrig glemmer. Jeg sukkede i mit Hjerte: Herre lad det lykkes, lad det lykkes, det som vi nu skal foretage.

Vores Corps var det forreste af 2den Brigade og skulde idag være Avantgarde. Da vi vare komne over, kunde vi vedblive at see den ene efter den anden Bataillon trak over under fuld Musik.

Saa var vi da i Slesvig, Marschen gik op over Dyppel Banke forbi Dyppel til Nybbel, hvor vi holdt Hviil. Det var haardt at marschere og mange skeiede ud og lagde sig i Grøften. Vi havde en stærk Hede, hvortil kom at Folkene jo ikke vare vante til Marschen. I Nybbel kom Capitainen og sagde, at jeg tilligemed Kløvborg nu uden videre skulde gaa hen og lægge vores Tornistre paa Krudtkarren, da han ellers ikke var sikker paa at have os i Behold til Enden, det hjalp ikke, om vi end havde den Villie. Dette hjalp mig meget, og jeg kunde nu med Lethed fortsætte Marschen, der nu gik til Gravensteen. Jeg havde i 1849 ikke været længere end ved Nybbel, og det var nu helt ubekjendte Egne, vi kom til. Veien her gaer imellem tykke og høie levende Hegn, og man seer ikke langt bort.

Vi kom igjennem Adsbøl, hvor den sorte Pastor Jørgen Brag er Præst, der er noksom bekjendt som Hertugens Hjælper. I denne Bye syntes forresten ikke at være stort Sympathie for os, og jeg tænkte paa, om ikke Beboerne vare ligesom Præsten.

Fra Adsbøl gik vi til venstre og naaede snart Gravensteen, hvor vi ud for Slottet og Ladegaarden atter holdt Hviil, hvilket var nødvendigt, da vi allerede havde tabt mange, ikke mindre end 17 af vores Compagnie. Vi holdt Hviil i 4 Timer, og alle

Folkene kom sig igjen. Men her til var det temmelig drøit, da det var en svær Hede, der tiltog mere og mere.

Bataillonerne⁹⁾ laae i en Skov tæt ved Siden, og jeg talte med mange Bekjendte. Jeg talte med Hans fra Udbye¹⁰⁾, han var grumme bedrøvet og kunde ikke holde sine Taarer tilbage, Lars¹⁰⁾ talte jeg med igaar ved Augustenborg, han var dog bedre tilmode. Flere andre Bekjendte talte jeg ogsaa med, navnlig var Rasmus Berntzen¹¹⁾ henne hos mig.

Vi vil jævnlig træffe hinanden nu herefter, da vi ere i een Brigade.

Ved Gravensteen Slot saae jeg mig lidt om, og jeg maae sige, at det endnu er smukkere end paa Augustenborg. Her var det i Sandhed skjønt.

Kl. 6 afmarscherte vi igjen og kom først igjennem Gravensteen rigtig med Appel og under Afsyngning af den tappe Landsoldat. De fleste Beboere her hilste os venlig og Dannebrogvejede paa de fleste Huse; men der var og nogle tydsksindede, kunde vi see. Den næste Bye, vi kom til var Trappen, hvor alle stode med danske Faner. Vi naaede nu Rinkenæs, hvor den første danske Soldat Seier Steffensen Botterup faldt den 6. April 1848. Det var interessant at høre de fra 1ste Jægercorps¹²⁾, der staaer her ved Corpset tale derom, hvorledes det da gik til.

I Rinkenæs blev Brigaden indquarteret med Undtagelse af vores Corps, der skulde paa Forposttjeneste. 4de Compagnie skulde til Meelskov et godt Stykke vest for Rinkenæs, hvor vi ankom Kl. 8. — Jeg var temmelig stram af Touren, men det gik dog snart over, da jeg var kommet i Rolighed.

Vi har Bivouakstilling i en Skov og skal nu forsøge, hvordan det er at ligge paa Marken.

⁹⁾ Her tænkes specielt på infanteribataillonerne i modsætning til jægerkorpssene.

¹⁰⁾ Fætre af Morten Nielsen (begge brødre).

¹¹⁾ En bekendt fra hjemegnen.

¹²⁾ Nuværende 20. bataillon.

Der har i Aften været udsendt kjørende Patrouiller fra Compagnierne, og dette overdrog Capitainen til mig for vort Compagnies Vedkomne. Kl. 10 kjørte jeg og havde Ennebølle¹³⁾ og Brylle¹³⁾ med. Dette var noget, som jeg ikke havde prøvet før og var derfor nok saa glad derved. Touren gjaldt Hokkerup 1 Fjerdingsvej herfra, hvor jeg skulde spørge om Et og Andet, om der havde været dansk Militair osv. Vor Kudsk var en rask Mand, der i 1848 og 1849 har staaet ved 12. Batl. Han vilde nok have kjørt os videre, men vi skulde ikke længere. Vi hilste paa nogle Folk i Byen og var navnlig inde i Kroen, hvor vi fik et Glas Grog og kjørte saa tilbage igjen nok saa fornøiede over vor Patrouilleren og end mere over, at vi imorgen skal til Flensborg. Vi skal stille i Hokkerup Kl. 7. Og det være nok til Minde om denne Dag, kun vil jeg endnu anføre, at Parol idag er Slesvig, Feltraab Christopher.

Bivouak Marienholtz eller Hans Wiskes Skov ved Flensborg
den 17. Juli 1850.

Jeg spiste til Middag i Nat Kl. 12 og drak derefter Caffé. Derpaa gik jeg ud i en Gaard og lagde mig der til Hvile paa et Dækken ved Siden af Falling. I Gaarden stod desuden en Cavalleriefeltvagt, der gjorde megen Alarm, men alligevel kom jeg til at sove godt i omtrent 3 Timer. Jeg syntes ikke at være vel, men da jeg kom overende, gik det godt an.

Vi pakkede alle sammen, Feltvagten og Posterne blev trukne ud og Kl. 5 marscherte vi fra Meelskov til Hokkerup, hvor Brigaden Kl. 7 skulde indtage en Rendez-vous Stilling. Paa Marschen til Hokkerup kunde vi høre Bataillonerne raabe Hurra ved deres Afmarsch fra Rinkenæs.

Corpset blev idag Arrieregarde. Da vi Kl. 8 afmarscherte kunde vi strax mærke, at nu var det nærmere mod Fjenden, idet vi kom bag ud af Byen ad en Vei, der af de foran marscherende Batailloner og Batterierne Baggesen og Just var banet over

¹³⁾ Jægere ved kompagniet.

Grøfter, Hegn og igjennem Kornmarker til vi naaede en Bye, der hed Hønsnap, hvor vi kom paa en lille Markvei.

I Begyndelsen gik Marschen nogenledes godt, men nu blev Veien værre til at støve, og Heden tiltog, saa det var temmelig strænge. Omtrent Kl. 10 holdt vi Hviil $\frac{1}{2}$ Time ved en lille Sø lidt Nord for Collund. Det hjalp jo noget, men da vi atter tiltraadte Marschen, kom vi paa en meget sandet Vei, og her begyndte det for Alvor at knibe. Heden var i Middagsstunden smeltende, og Støvet var nærved at quæle os. Jeg har endnu ikke oplevet Magen. Vi halv slæbte os frem, og der hører temmelig Kraft til at udholde saadan en Tour. Vi tabte mange Folk, men dog ikke saa mange som 2. Reservebataillon eller 5. Bataillon, og det var da heller ikke før paa det sidste, førend vi atter holdt Hviil, at vore tabtes, de gik ellers ret godt.

Kl. 12 $\frac{1}{2}$ fik vi rigtig Hviil i en Havremark tæt Nord for Crusaa Mølle, lige mod den brændende Sol, hvilket jeg syntes ikke at være saa vel passende, da der var Skov i Nærheden. Der var og mange, som bleve meget syge paa Stedet. Ja jeg forsikrer, nogle endog saa meget, at vi troede, de havde opgivet Aanden, dog som det kommer hurtigt, gaer det og temmelig hurtigt over igjen. — Skovkrogen¹⁴⁾ var særdeles daarlig, men inden vi brøde op, var han igjen rask og kunde fortsætte Marschen, de øvrige ligeledes. Vi holdt Hviil til Kl. 7 $\frac{1}{2}$, som vel nok havde sin Grund i, at vi vare saa udmattede.

Baade Capitainen og Overlægen sagde, at de aldrig havde oplevet en saadan Dag. Capitainen selv var ogsaa daarlig tilpas, men han klagede sig ikke. Det var ikke med ham som med mange andre, at de tabe Modet paa saadan en Tid og blive saa meget daarligere.

Jeg maae her anføre, at vores ellers saa humane Commandeur¹⁵⁾ idag blev meget vred. Overlægen var ligeledes haard

¹⁴⁾ En jæger ved kompagniet.

¹⁵⁾ Her menes sikkert chefen for jægerkorpset.

mod de Syge, og der var temmelig stor Uvillie i Corpset, dog mest mod den Sidste, som aldrig har været afholdt.

Imidlertid kan jeg godt skønne saa meget, at der maae foruden Mildhed ogsaa til Tider Strænghed til, thi ellers gaaer det ikke. Der er mange, der gjør sig et Begreb om Frihed i Felten og troer derfor, at de behandles for strængt, saamænt som det synes dem saa, og det kan intet standse uden Strænghed. Vi ere Soldater, og vores Pligt er at lyde uden Knur, hvad der er befalet os.

Det er heller ikke ofte, at der er saadan Stemning iblandt vores Folk, ellers gaaer det meget godt og overhovedet glædeligt.

Nok derom, jeg vil nu gaae tilbage til vores lange Hviil. Vi laae tæt østen for Bau, og her saae jeg omtrent det Sted, hvor Capitain Hegermann faldt den 9. April 48. Min Capitain viste mig det nøje, og han var underlig tilmode ved at tænke derpaa. Jeg kan ikke fortælle, hvor det var mig underlig at ligge der, dog glædede jeg mig meget ved snart at skulle naae Flensborg. Jeg kunde see en Kirke derinde og høre Klokken slaae, og jeg var rigtig glad. — Jeg stod tæt ved Landevejen, der kommer fra Apenrade og saae vist over 200 Vogne kjøre til Flensborg til Transportvogne. Alt havde her noget Underligt ved sig.

5te Brigade sagdes at være i lige Linje med os idag. Den var overført fra Assens til Apenrade igaar Nat. Vi saae efter den ved Bau, men jeg ved ikke om det var den eller 1ste Brigade.

Kl. 6 ankom Brigademusikken og spillede i en Timestid. Nu blev Stemningen atter temmelig munter, og det blev mere kjølig. Vi skulde atter tiltræde Marschen. Jeg kom først afsted tilligemed omtrent 150 Md, der skulde ud at læmpe¹⁶⁾ Kogehuller.

Vejen gik nu efter Flensborg forbi Crusaa Mølle og Kob-

¹⁶⁾ Fynsk udtryk for lave, udføre etc.

bermøllen samt igjennem 2 Skove. Vi havde en Miil at gaae, men da vi saae Flensborg, lettede det betydeligt, — og endnu mere lettede det, da vi kom til Byen. Her stod alle Folk og saae efter os bydende os Velkommen. Drengene sang den tappre Landsoldat og fra Husene saaes vel tusinde Dannebrogspaner at vaie. Velkommen, Velkommen lød det fra manges Læber, og jeg blev bragt i en Fatning, som jeg ikke kan beskrive.

Det gjorde et godt Indtryk, og jeg for min Part glemte al Strabadse. Hvor jeg saae var lutter Glæde, og jeg kunde ikke glemme, at jeg skulde være med de Første, der kom til Flensborg.

Vi kom kun igjennem Neustadt, og da vi naaede selve Porten drejede vi af til højre og kom bagom Byen herud i denne Skov. Vi havde imidlertid ikke været her længe, før vi erfarede, at vi vare ved Flensborg. Skjøndt det var 1 Fjerdingsvej fra Byen, vi gjorde Holdt, kom der alligevel Smørrebrød og Viin ud i Mængde, der sandelig var velkommen for Alvor. Jeg takkede i mit Hjerte de gode Flensborgere, thi de kom ret tilpas.

Bivouak Hans Viskes Skov og Marsch til Lille Voldstrup
Mark den 18. Juli 1850.

Jeg sluttede ovenfor med Flensborgerne. Jeg laae endnu i Aftes længe og kunde ikke glemme den Velvillie jeg havde nydt, ligesom jeg i det Hele taget ei kunde glemme den Dag, jeg havde oplevet. Først henimod Midnat ankom Corpset og 5te Bataillon og gjorde Holdt lige paa Veien. Der kom nu noget Halm ud, som vi skulde have til Leirstraa, og paa dette lagde vi os i Kanten af Skoven til Hvile. Jeg sov meget godt til Kl. 3, da der blev kaldt af mig til Middagsspise, nemlig for igaar. Da jeg havde spiist, lagde jeg mig atter et Øjeblik, og saa var Gaarsdagens strænge Strabadser glemte. Hele Formiddagen kom der bestandig Lidt ud til os, dog vare vi uheldige, da vort Compagnie netop var allerlængst ude, saa meget gik tabt for os, eller det vil sige, andre fik Godt deraf. Jeg saae

mig lidt om i Skoven om Formiddagen og plukkede Blaabær, som her var i Mængdeviis.

Forresten talte vi meget om nogle „Skud“ som hørtes i Dag Morges i Kjæden.¹⁷⁾ Nogle sagde, at det var en Patrouille, der stødte sammen med nogle Gensdarmer, men jeg har ikke kunnet faa at vide, om det var sandt.

Tanken om at komme til Flensborg var levende for mig hele Formiddagen, og jeg vilde gjerne begjære det, men turde dog ikke. Imidlertid da vi endnu ved Middagstid laae stille, besluttede jeg at bede derom og fik strax Tilladelse. En Menig ved Compagniet, No. 328 Varde, der tidligere havde tjent i Flensborg, vidste jeg ogsaa gjerne vilde derind og fik ogsaa for ham udvirket Tilladelse. Han havde en Svigerinde, som han gjerne vilde besøge og var glad ved at komme derind.

Han fortalte mig paa Vejen derind mange Ting, og jeg var glad ved at have ham som Veiviser.

Vi kom da snart til Byen, men — o; jeg kan ikke beskrive det Syn, jeg saae. Jeg kom ind i den nordre Deel af Staden. Her var næsten utallige Dannebrogspaner, og Grønt var strøet paa Gaderne, og det var alt saa høitideligt, at jeg blev som ude af mig selv.

Jeg var først med Varde inde hos hans Svigerinde, der tjener hos en Toldcontrolleur Petersen, hvor jeg strax skulde spise til Middag. Vi gik derefter ud i byen igjen, og jeg var inde flere Steder og blev overalt modtaget med den meest udelte Glæde og Forekommenhed. Det var ligemeget enten det var Fornemme eller Ringe, de var alle glade og flokkedes omkring mig for at høre, hvad jeg meente. De holdt ingen Ting for gode, Viin og Cigarer blev budt overalt.

De bød os ret inderlig at fare vel. „Vor Herre i Himlen give, at I ikke skulde flygte, men dog stride for den gode Sag og beholde Seier“, sagde de. — „Ja I ere, som I vare Engle, saa

¹⁷⁾ Her tænkes paa en kæde af vedetposter, der er fremsat fra forposterne.

velkomne ere I“, og flere saadanne Glædesudbrud hørtes fra deres Mund. Drengene kom paa Gaden og tog os i Haanden og bøde os ogsaa Velkommen. Hilste man et Menneske paa Gaden, blev man igjen hilset paa saa venlig en Maade, at det er mig umuligt at fortælle det.

Jeg var saa beruset af Glæde over det, jeg havde hørt og seet, og da jeg gik fra Byen igjen og kom lidt uden for, blev jeg heelt rørt ved at tænke derpaa, da saae jeg ret, hvad det er at have et Fædreland og at elske det.

Der er vist næppe noget Sted i Danmark, hvor der i disse Dage er lagt saadanne Beviser for Dagen end her i Flensborg. Jeg kunde næppe tilbageholde mine Taarer. Et Suk steg uvilkaarligt frem „Herre lad det lykkes, lad det lykkes os, at vi maae seire over vore Fjender, lad det lykkes os, hvem det er anbetroet at skaffe Landet Fred, næst dig, o Herre, at vi maae slaa vore Fjender, der trodse mod os, og disse gode Mennesker maae nyde den Glæde under vor kjære jordiske Konge, som de ønske af Hjertet. — Ja jeg kan ikke beskrive, saadan som jeg dog var tilmode. Jeg følte, at jeg oplevede en høitidelig Stund og mit Hjerte bølgede al Glæde.

Saavidt om Flensborg.

Jeg omtalte før, at vort Compagnie ei nød saa godt af de frivillige Gaver som de andre. Jeg glemte da ikke at sige dette, naar nogen i Flensborg spurgte mig, om vi havde faaet noget at spise og drikke. Jeg fortalte, hvor Compagniet laae, og jeg sagde da, som det var gaaet, mange sagde da, at de i Aften kom ud. Hos en Viinhandler Juhl, hvor jeg havde en Bekjendt, den Reisende for Huset, fik jeg at vide, at de i Aften vilde ud med et Oxehoved Viin, og da han kjendte baade Kløvborg og mig, vilde han til vores Compagnie. Ligeledes ogsaa nogle Kjøbmænd, som jeg var inde hos. Jeg selv havde faaet i Mængde, men jeg sørgede og for mine Kammerater, og i det glade Haab, at der skulde komme Forfriskning ud i Skoven, forlod jeg Byen ledsaget af min Veiviser og flere fra Byen,

idet jeg endnu engang saae tilbage til Flensborg med de mange, mange vaiende Dannebrogflag og ønskede, at det maatte vel lykkes for os, det som forestaar.

Jeg havde et heftigt Næseblod paa Veien, men samme var dog snart standset, og jeg var atter ved mit Compagnie“.

En dag de flg. dage er skrevet om marschen til Lille Voldstrup Mark.:

„Min Glæde over Flensborgernes Besøg hos os i Aften varede kun kort, thi et Øieblik efter, at jeg var naaet ud til Compagniet igjen, kom der Ordre til at afmarschere. Dog naaede der een Kjøbmand at komme, som Compagniet vare traadte an, med et Oxhoved Viin og Rom, og vi fik Lov til at faa noget af samme. Enhver fik nu saa meget, som han kunde drikke og noget i sin Feltflaske, saa han med Lethed og Munterhed kunde tiltræde Marschen, der nu ikke blev saa strænge, da det var mod Aften. Marschen gik rask op ad Skoven. Vi sang, og hvor vi saae var Glæde malet i alle Aasyn. Paa Veien stode endnu mange med Hvedebrød og rakte den første den bedste noget, ligeledes ogsaa Cigarer, hvilket vedblev næsten lige til vi naaede Flensborg. Der sagdes, at vi skulde igjennem Byen, og der var ingen, der tænkte paa at blive træt. Men da vi naaede tæt ind til Byen, kom der Ordre, at vi skulde marschere til høire af samme udenom, og vi gik Glip af den Glæde. Da vi kom tæt forbi den søndre Port, gjorde vi Holdt i en Grøft, og Brigaden samledes efterhaanden beredt til at rykke videre. Her var mange Tropper samlede, og det var et underligt Syn at see saa meget drage forbi i Aftenskumringen.

Vi erfarede her, at den første Armee-Division, Tropperne der havde ligget i Jylland, i det Øieblik rykkede ind i Flensborg for der at indquartere. De havde marscheret i 5 Dage uafsladelig, men havde faaet Tornistrene kjørt de 3 sidste. Saa vidt jeg veed, rykkede 15 Batailloner ind, og jeg har siden hørt, at der var Vogne, som vare spærrede i 4 Timer paa Gaden

og kunde ikke komme frem for Krigsfolk. 1ste Jægercorps vare de første, de kom marscherende i hvide Buxer med en udmærket Holdning, der skal have været smuk at see.

Saavidt herom.

Efter Solens Nedgang og efter at de øvrige af Brigadens Troppeafdelinger vare marscherte, kom vi ogsaa afsted. Vi toge strax tilvenstre ad Eckernförde-Veien. Denne Marsch gik overmaade let. Jeg maae og omtale, at det letter særdeles, at der bliver sunget. I Aften sang de i forreste Section hele Veien. Jeg har min Plads paa høire Fløi, hvor der ogsaa er mere frit, og det var slet ikke svært at marschere. En Karl, Lille Darum,¹⁸⁾ sang hele Aftenen, saa han var nær ved at blive hæs. En anden ved Navn Kustrup,¹⁹⁾ en pudsig Fætter, gjorde Løier, og det gik let hele Tiden. Langt om længe naaede vi Lille Voldstrup, og omtrent Kl. 12 vort Bestemmelsessted en Fjerdingsvei nord for den nævnte Bye.

Dette var een af de mærkeligste Dage, jeg havde oplevet, og Mindet om samme vil altid staae levende, hvergang jeg kommer til at tænke paa Flensborg.

Bivouak, Lille Voldstrup Mark og Skov, Fredagen den 19. Juli 1850.

Vores Compagnie havde i Aftes, da vi kom til Marken, udsat en Kosak Vedetkjæde¹⁹⁾ i Voldstrup Skov samt en Observationspost ud mod Hyrup, iøvrigt syntes der ikke at være megen Frygt for Fjenden, da al vores Bagage var med os, og vi gik rolig til Hvile, det vil sige imellem vore Gevær-Pyramider paa den bare Jord foruden Halm. I Førstningen kunde jeg ikke sove, da det var meget koldt og fløttede derfor ud i en Grøft, hvor jeg sov i 3 à 4 Timer overmaade godt, men vaagnede Kl. 4 skrækkelig forkommen og mine Tænder skjælvede af Kulde.

¹⁸⁾ Jægere ved kompagniet.

¹⁹⁾ En variant af måden, hvorpå vagtposter kan udstilles.

De forrige Nætter havde det intet gjort mig, men denne var rigtignok drøi. Det gik dog atter snart over igjen, og jeg fik noget at spise, hvad vi havde af Levninger fra igaar, og Kl. 8 spiste vi til Middag, og jeg var nu vel igjen. Kl. 10 fløttede Corpset 3 Compagnier ind i Skoven, da det begyndte at blive mildt. 3die Compagnie, som var Kanonbedækning,²⁰⁾ blev liggende i en anden Mark.

Ved vort Ophold paa Marken var alt roligt. De øvrige af Brigadens Afdelinger laae mere vestlig for os, iøvrigt saae vi ingen Tropper. Mod Nord kunde vi see lidt af Flensborg Bye og Adelbye Kirke, hvorimod vi til de andre Sider næsten ikke kunde see noget for Skoven. Der kom ingen Levemaade, ikke engang Caffé til os. Vi laae som afspærrede fra Alt.

To Bønder fra Lille Solt vare nede hos os, de fortalte os, at deres Præst, Pastor Holdt i Store Solt, igaar Nat er flygtet syd paa, da han ogsaa er een af de Tydsksindede. Præsten i Adelbye, Hr. Lorentzen, er sat under Forvaring. Han har i mange Aar været en af Hertugens allerivrigste Tilhængere og fremmet Oprørssagen af yderste Evne.

I Skoven her har vi havt det meget behageligt. Jeg var ret fornøiet og glad efter omstændighederne, og saa vidt jeg kunde see, vare Folkene det ogsaa. Enhver lagde sig til at sove henover Middag, og det saae underligt ud. Jeg ønskede, at en Maler kunde have aftaget et saadant Billede, som dette var. Soldaterlivet har mange saadanne.

Henimod Kl. 3 saaes en Brigade at marschere fra Flensborg, og som vi antog for 3die Brigade, om det var saa, veed jeg ikke. Længer over til Høire for os sees flere Masser at ligge, som vi navnlig kan see af Røgskyer, der staaer deromkring. Alle saadanne Ting see vi efter med Opmærksomhed, ligesom vi og lytte efter hvad Rygte, der efterhaanden komme i Omløb angaaende Fjenden, hvor han nu er osv., men disse Rygter

²⁰⁾ Til nærsikring af feltartilleri beordres som regel en styrke af fodfolk.

ere saa upaalidelige for det meste, at vi kan slet ikke stole derpaa. Der siges nemlig i Aften at Tydskerne ere rykkede tilbage, men jeg troer ikke, det er sandt. Jeg havde næsten ventet, at vi henimod Aften skulde have kommet af Sted, men vi forblev og fik Lov til at slaae os til Roe, hvorimod vi hvert Øieblik skulde være parate til Opbrud. Nu blev der travlt rundt omkring med at bygge Hytter. Alle vare i Bevægelse, nogle huggede Grene, og andre slæbte til, og snart blev manganen en Løvhytte opført.

Jeg var i Eftermiddag tillige med min Ven Hans Nielsen ude paa en Høi, hvor der var en dejlig Udsigt. Jeg havde mit Kort med, og vi glædede os meget ved at see ud omkring i Egnen. Vi kunde see mange Kirker, af hvilke de fleste havde Spire, der kneisede høit i Skye. Blandt andre kunde vi see Hyrup, Husbye, Quern, Sørup, Satrup, Store og Lille Solt og Handeved Kirker, alle med Undtagelse af den sidste her i Angel. Capitainen, som sjælden nægter mig noget, gav mig henimod Aften Lov til at gaae over til Landsbyen Hyrup for at see mig om. Jeg forhørte strax, da jeg var kommet derover, hvor der vare dansksindede Folk, og hvor der vare tydsksindede, og det er mærkeligt at høre, hvorledes denne Modsætning til hinanden saa skarpt fremstilles, naar man taler med nogle derom.

Tæt ved Kirken gik jeg ind i en Gaard og traf der en vakker ægte dansksindet Mand, som jeg talte med Fornøielse med. Hvor var han glad ved at vise mig Fred. den VII Portrait samt hans Proclamation til Slesvigerne. Ligeledes viste han mig sit Gevær, der hang under Loftet, og hvorledes han dermed vilde væрге sig mod de tydske Gensdarmere, om de havde kommet til ham om Natten. Han fortalte mig ogsaa, at Hyrup og Lille Voldstrup ere de 2 sidste danske Byer, som her findes nu, og at Beboerne ere reent tydsksindede i de nærmeste herved, sydpaa.

Jeg fik noget at drikke og Mælk i min Feltflaske samt lidt

Smør og Ost i min Brødpose og listede saa afsted tilbage igjen.

Straks efter at jeg var kommet tilbage, uddeelte vi Lønningen for imorgen for at være parate til, hvad der kan komme.

I Eftermiddag skrev jeg et Par Ord hjem, da jeg nok kan tænke, at de ere spændte paa at høre, hvordan det gaaer. Feltposten har ikke været istand hidtil, og vi har ingen Breve kunnet komme af med, ligesom vi eiheller har modtaget nogle i 4 Dage. Efter Sigende skal der i Flensborg være en umaadelig Masse Breve til Armeen, der endnu ikke ere fordeelte til de forskjellige Afdelinger.

Karlene i Compagniet vedblive at plage mig med at gjemme deres Penge. Jeg har nu ialt 305 Rdlr. i Forvaring. Jeg kan ikke godt nægte dem, da jeg igjen har Velvilje paa andre Maader. Jeg har sandelig Aarsag til at være glad ved det gode Forhold, som her findes. I disse sidste Marschdage har jeg ret havt Prøver derpaa, thi jeg har ikke seet mange drikke af den lille Draabe, de har havt, uden de har spurgt: „Er De tørstig Foureer“ og har meddeelt mig tidt og ofte, naar jeg har været tørstig.

Endnu Et maae jeg omtale, nemlig at vi grave Kartoffler op i Nærheden, hvor der er nogle. Vi har savnet Kartoffler til vores Suppe, og i Eftermiddag har vi alle faaet et Maaltid Flæsk og Kartoffler. Man seer og Trainkudskene besøge Havremarkerne for at skjære Havre til deres Heste. Ligeledes henter Oppasserne Høe til Officererne til at ligge i. Kort sagt alt gaaer paa Krigsmaneer nu. Give Gud, vi maatte opføre os ordentligt, hvor vi komme hen.

Bivouak, Lille Voldstrup Skov, den 20. Juli 1850.

Jeg sov bedre i Nat end igaar Nat, men frøs dog meget. Om trent Kl. 4 bleve vi allarmede og maatte ud af Hytterne.

2. og 4. Compagnie skulde have været ud paa Rekognoscering, og saa vidt jeg veed, skulde 2. Res. Batl. have været med. Det hed, at fjendtlige Patrouiller var i Anmarsch.

Alle Dele blev ordnede. Vognene pakkede og beredte til at rykke tilbage, men der blev intet videre, og vi slog os atter til Roe. Forresten har idag Morges en af vore Cavalleriepatrouiller stødt sammen med en do. Gensdarm, hvorved en af vore Dragoner blev saaret, han fik en Kugle igjennem Munden. Vi mistede ogsaa et Sæt Saddeltøi. En Mand af den fjendtlige Patrouille faldt. 13. Batl. kom paa Forpost idag Formiddag.

Vi har idag faaet os en Marquetender fra Flensborg, som vi hidtil har savnet meget for Drikkevarernes Skyld. For Spise fattes os ikke, idag har vi atter faaet en Extraportion og Biscuit dertil, for at vi kan være belavet paa i 24 Timer at være borte fra Bagagen. Vi har det sandelig godt i den Henseende, thi vores Naturalforplejning er tilstrækkelig, og dog hører jeg idag, at 5. Batl. har taget Lam her paa Marken, Gjæs og Ænder i Byerne og skal foregive, de have Lov dertil af deres Officerer. Det er sandelig dog sørgelig, men jeg haaber, det kun er i dette Øieblik, at dette skeer. Kartofflerne her i Nærheden ere alle borte. Først nu kan jeg see, hvad Krigen giver. Jeg seer og seer derpaa og kan ikke blive færdig dermed.

Compagniet flyttede i Eftermiddag sine Hytter, og i Aften ere vi i det sydvestlige Hjørne af Skoven.

Igaar blev en Menig af 5te Bataillon skudt af Vaade. Hans Kammerat var uforsigtig ved Pudsningen af sit Gevær, og samme gik af og foer op igjennem Ryggen og ud af Brystet, saa han døde kort efter. Det var en meget afholdt Karl. Han var fra Ellinge og var en Søn af Anders Jørgensen dersteds, hvor jeg i 1848 den sidste Søndag jeg var i Fyen var til Forsamling.²¹⁾

Piquet Vagt²²⁾, Lille Solt Kirkegaard, Søndagen den 21.
Juli 1850.

Om Morgenen tidlig rykkede vi fra Bivouakken i Lille Vold-

²¹⁾ dvs. missionsmøde.

²²⁾ Betegnelse for forpostkompagni, skal kunne støtte foranværende styrker eller selv optage kampen, hvor det er.

strup Skov igjennem Lille-Voldstrup paa Forpost. Vi afløste 13de Bataillon. . .

1. Comp. kom paa Feltvagt og noget af 2det ogsaa. Vores Compagnie kom ind paa Lille Solt Kirkegaard, hvor vi ligge paa Piquet.

Jeg har faaet en Skrivepult oprettet i Klokketaarnet, og her har jeg siddet den meeste Dag og skrevet.

Det er mig en underlig Søndag. Her er ingen Kirkegang idag, da Præsten er flygtet. Hele Kirkegaarden vrimler af danske Soldater, der ikke det mindste tage i Betragtning, hvad det er for et Sted, de staae paa. Hvor man seer ligge de og spille Kort paa Gravhøiene, Marquetenteren har sin Boutik op til Kirkemuren, og der er ingen Tanke om, hverken at det er Herrens Dag, eller at vi ere ved hans Huus.

Jeg sidder her og kan næppe samle mig rigtig til alvorlig at tænke over det, jeg hører og seer. Det er en sørgelig Søndag, naar man tillige tænker paa disse Menigheder, der leve uden Præst og Kirkegang. Endnu engang maae jeg sige, at det er mig en af de underligste Søndage, jeg har oplevet. Paa saadan en Tid kan det ret sees, hvilken Forstyrning, Krigen kan bringe, og vi komme derved til at tænke paa, hvor godt vi havde det i gamle Dage. O, Herren give, at vi igjen maatte opleve glade Høitider i Fred og Roe.

I Formiddags var jeg inde i Kirken, den er kun lille. Uden-til er det den simpleste og mindste Kirke, jeg endnu har seet. Et Portrait i Legemsstørrelse af vor Kirkefader Luther pryder Kirken meget indvendig.

Henimod Middag kom 12. lette²³⁾ Bataillon tilbage fra en stor Recognoscering, der af samme var foretaget sydpaa.

Jeg talte med en Underofficeer, Hansen, som jeg kjendte,

²³⁾ Jægerens taktik havde vist sig formålstjenlig under felttogene forud, hvorfor en del infanteribatailloner var blevet uddannet som jægere.

Disse batailloner bar samme uniform som jægere og kaldtes l e t t e batailloner.

og han fortalte mig, at de havde seet Fjenden, men dog ingen Fægtning været i. En fjendtlig Soldat kunde ikke dye sig, men skjød efter vore Tropper, uden at han var dem paa Skuds Distance. Saavidt jeg veed, var det ved Bøklund.

Imorges hørtes nogle enkelte Kanonskud, og i Aften har vi hørt temmelig stærk Kanonade i sydøstlig Retning. Vi formode, at det er fra Søen.

Vi høre for ganske vist, at Femern er taget i Besiddelse af vore Tropper. Femeranerne maae baade lønne og bespise Besætningen og endda levere efter Sigende 1400 Par hvide Buxer til samme.

Bivouak, Lille Voldstrup Skov, den 22. Juli 1850.

Jeg sov sidste Nat i Lille Solt Kirkes Vaabenhuus meget godt. Kl. 8 bleve vi afløste af 2. Res. Batl. og marscherte tilbage igjen til denne Bataillons Hytter i en lille Lavning noget nordvest for vort forrige Sted. Her har jeg idag ligget særdeles godt. Jeg har gravet mig et Hul i Jorden og har faaet dannet mig et Skrivecontoir, hvor jeg hele Dagen har siddet og skrevet. Heden har næsten været utaalelig, men jeg har lavet mig en Hytte uden omkring min Bolig, og jeg har været særdeles vel fornøiet. Ærterne har smagt mig godt. Vi maae jo være fornøiede, som det gives os. Alle Buskene her i Skoven ere belagte med Skjorter, som Soldaterne selv have vasket. Naar ingen andre Vadskekone kan opsøges, ere vi nødte til selv at vadske. Rigtignok bliver det mindre godt, men vi tage det efter Omstændighederne.

Min Fætter fra Udbye ved 5te Batl. besøgte mig i Eftermiddag. Denne Bataillon ligger syd for os ude paa Marken lige i den stegende Solhede. Her i Skoven har vi det langt bedre.

Min Fætter fortalte mig, at deres Bataillon idag havde gjort en Fange, der det første Aar var med at tage Bataillonens Bagage samt Kassen med 4000 RbdL. i ved Midsunde. Han havde det ikke godt, da han kom til Bataillon, enhver Karl fore-

lagde ham Spørgsmaalet, og især det hvor han havde de 4000 Rbd. og lignende.

Iaften endelig, efter at vi med Længsel havde ventet paa Posten, kom den omsider og bragte os da en stor Mængde Breve og Aviser

Bivouak, Lille Solt Mark, den 23. Juli 1850.

Det var længe, inden jeg kom til at sove i Aftes. Et Selskab havde dannet sig og sang flere Sange, der lød deiligt i Skoven. Maanen skinnede blankt, og det var en mageløs Aften under disse Omstændigheder. Jeg sov udmærket godt i min hyggelige Hytte, hvor jeg laae blødt og godt i noget Maehøe²⁴). Vi bleve purrede op Kl. 4 for at koge vores Middagsmad saa betids, at vi kunde blive færdige dermed til Kl. var 9.

Vi hørte, at vi skulde reise, men Ingen vidste hvorhen. Nogle sagde, at vi skulde til Flensborg, og en anden Brigade skulde afløse os i Forposttjenesten, men det vilde jeg dog rigtignok ikke troe, da jeg meente ingen saadan Afløsning var nødvendig.

Da vi Kl. 9 brøde op, fik vi ogsaa at see, at vi skulde et andet steds hen. Vi vendte Næsen imod Syd, og Marschen gik igjennem Lille Voldstrup. Her gjorde vi Holdt en Times Tid. 13de Bataillon kom foran, og vi afmarscherte igjen forbi Lille Solt Kirke og har atter gjort Holdt Vest for Lille Solt ved Eckernførde Landeveien. Jeg troer, der er noget Nyt i Vente, og jeg antager, at vi i Morgen skal rykke paa Fjenden. Hele Armeen er i Bevægelse. Vi kunde see, da vi marscherte fra Skoven, at Tropper marscherte til Høire for os i flere Colonner. Fra Flensborg er ogsaa den hele der cantonnerede Styrke rykket ud i Formiddag, og nu i Eftermiddag er hele 2. Armee-Division samlet her i Nærheden. Der tales om, at vi atter i Nat skal bryde op, og det bliver vist ogsaa Tilfældet.

Vi ligger paa Lille Solt Degns Mark. Han har været ude at

²⁴) Fynsk udtryk for enghø.

see til os. Det lod, som han var glad ved at tale med os, men det er nok kun af Nødvendighed. Hans Havre og alt, hvad her er i Marken, er fælleds Gods, og hvad der ikke bliver afskaaret, bliver nu traadt ned for en stor Deel. Den gamle Degn trækker paa Skulderen, men det hjælper ikke. Han er yderst tydsksindet, og saa vidt jeg veed, holdes der Vagt ved hans Huus bestandig. Idet han stod og talede med os, fik han mangen en drøi Glose af Soldaterne, og jeg tænker, han var glad ved at komme bort fra os igjen.

En Pastor Vaupell, Capellan i Emmerlef, har staaet hos os her ved Corpset en lang Tid i Eftermiddag og talt med os. Han fortalte, at Høier er allerede besat af danske Tropper. De første, som kom der og tog Byen i Besiddelse, var svømmende Matroser anførte af en rask Lieutenant, der hedder Hammer.

Bivouak ved Hostrup lidt Nord for Havetoft Kirke,

Onsdagen den 24. Juli 1850.

Allerede Kl. 1 inat begyndte der at blive Uroe. Den ene Afdeling marscherede forbi efter den anden, og Ordonnantserne fløi frem og tilbage. 4de Batl. kom tilbage fra Rekognoscering og maatte strax afsted igjen tillige med den øvrige Deel af 1. Brigade.

Jeg stod ved Landeveien og saae hele denne Brigade rykke frem, og det er underlig saaledes om Natten at høre Krigsbulder og Larm.

Endelig efter at første Brigade var rykket bort, skulde ogsaa vi afsted. Enhver af os var temmelig overbeviist om, at vi vist idag skulde see Fjenden. En af vores Officerer sagde til mig, at inden Aften vilde vist Rækkerne blive tyndere, og man kunde da see, at vore Foresatte vare af samme Mening.

Det var endnu tidlig, da vi afmarscherte og var ikke Dag. Vi vedbleve at følge Eckernførde Veien forbi Gros Solt Kirke igjennem Gros Soltbrük, til vi naaede tæt til Hostrup, hvor vi atter gjorde Holdt og indtog Bivouakstilling. Vi bleve paa en

aaben flad Mark lige mod den brændende Sol, og her har vi mod Forventning ligget hele Dagen.

Strax vi kom her, hørte vi tale om, at der var Fægtning ud mod Høire, men vi kunde ikke rigtig høre det. Men hen over Middag kunde vi høre Kanonerne. I Begyndelsen troede vi, det var mod Eckernførde, dog bleve vi snart overbeviste om, at det var paa Landjorden, ved at vi nemlig lagde Øret til Jorden. Vi hørte og, at 13de Batl. var marscheret ud, og jeg saae da, at det første egentlige Sammenstød med Fjenden iaar var begyndt. Jeg gik frem og tilbage, og en Uroe syntes at omgive mig, som jeg dog i Øieblikket ikke kunde forklare. Vi vidste ingenting af, hvor det var eller hvordan det gik. Henimod Aften, omtrent Kl. 4, saae vi 2 Ildebrande, der ikke vare langt borte, og der begyndte at blive allarmet. Vi havde netop faaet begyndt at koge vor Middagsmad for imorgen, da der raabtes „Træd an“, kastede mange Suppen hen ad Jorden, netop som den var færdig, og der skulde spises.

I omtrent $\frac{1}{2}$ Time stode vi alle marschfærdige og ventede paa Ordre til at rykke vore Brødre til Hjælp, der allerede længe havde kjæmpet.

Det saae underligt ud, thi enkelte, som ei havde i Øieblikket kunnet nænne at kaste deres Middagsmad, toge atter samme frem, og der var flere, som stod og spiste med deres fulde Oppakning paa, og Geværet manglede blot, saa havde de alt. Disse fik dog noget. De andre Stympere fik ingenting, og det var da især ærgerlig, da vi ei kom videre.

Det er et høit Punkt, vi staaer paa, og vi kan see langt frem. De Ildebrande, vi har seet, er vist ikke over 3 Fjerdingsvei borte. Ved at see paa dette, som jeg længe har gjort, er jeg blevet underlig tilmode. Der trængte sig uvilkaarligt et Suk frem fra mit Hjerte. Mine Venner og Brødre, som idag have kjæmpet, var mig stedse i Erindring, og det trykkede mig meget at tænke paa, at Broder skulde staae at kjæmpe mod Broder, der sandelig er sørgeligt.

Henimod Aften kom de første Saarede ad denne Vei efter Flensborg, der saa vidt jeg kunde see var af 6. Res. Batl., der kom nogle faa Læs. Af 13. Batl. skal der og have været nogle Enkelte, men jeg saae dem ikke. Det blev saa altsaa Aften, og vi ere forblevne i Roe.

General Schleppegrell kom ogsaa hertil tillige med flere Officerer. Jeg hørte da fortælle, at det idag, Gud skee Lov, er gaaet meget godt. Fjenden er kastet langt tilbage igjennem Stenderup Skov mod Helligbæk. Det er meest 4de Brigade, der har været i Ilden. Tydskerne skal i Skoven have været meget haardnakkede og maatte stormes der flere Gange, ved hvilken Leilighed 9. Lin. Batl. skal have udmærket sig. Om vort Tab veed jeg ikke det Mindste, men Fjenden skal have været haard, og vi faae vist noget andet at see end det, vi troede, nemlig at Tydskerne løb, naar de saae os.

Herren give os Seier.

Gid vore Feltherrer maatte træffe den rette Maade. Schleppegrell har idag sagt til 5te Batl., at dersom det blot nu kunde lykkes, saa skulde han splitte hele den slesvigholsteenske Armee saadan ad, at den ei kunde samle sig igjen.

Kl. 5 stillede Compagniet til Lønnings. Det er først Lønningsdag imorgen, men vi skal have alt ordnet. Efter at samme var udgivet, blev nogle Krigsartikler oplæste for os, der foreholdt os, hvorledes vi i et fremmed Land skulde forholde os som Soldater. Nogle Uordener, der er begaaet i de sidste Dage, og navnlig her i den nærbeliggende Bye Hostrup idag, ere Aarsag deri. Vores Corps blev beskyldt for at have begaaet disse Uordener, og Majoren i sin Hidsighed kaldte os Røvere, men jeg er glad ved, det er Løgn, hvad der er sagt om os. Vor Opførsel kan der ikke klages paa. Derimod er det 12. lette Batl., der har været Byen nærmere end vi, der i Eftermiddag har holdt ilde Huus i den og navnlig stjaalet eller røvet alle Fjerkreaturer, de kunde faa fat paa, taget et Uhr, og gjort endnu værre Ting, som jeg gyser ved at føre i Pennen. Det har

lydt utrolig for mig, men skal være ganske bestemt. Jeg forsikrer, at jeg er inderlig bedrøvet, men jeg haaber, det skal blive bedre, og at navnlig hvad der opdages vil blive alvorlig straffet til et Exempel for alle andre.

Efter at dette var oplæst, som jeg ovenfor bemærkede, og Capitainen havde endnu med nogle alvorlige Ord paalagt os alle at opføre os godt, holdt han et lille Foredrag over vores Forhold i en Fægtning, hvorledes de kun rolig og besindig skulde følge ham, og han skulde da nok føre dem alle. Dernæst sagde han til Commandersergeanten i hele Compagniets Paa-hør, at han, naar vi skulde mod Fjenden, skulde blive tilbage ved Sygevoagnene og der eftersee, at de Saarede kom vel afsted, og til mig, at jeg fremdeles skulde blive ved Krudtkarren og bruge min Conduite, om noget kom paa.

Det hjalp ikke, vi bad om at komme med. Det skulde saaledes være. Disse bestemte Ord gjorde noget underligt Indtryk, jeg syntes ikke rigtig at fatte det i Øieblikket. Dog det er en Herrens Styrelse, og jeg bør at modtage det som en Gave, som jeg maae med Taknemlighed paaskjønne.

Det Anførte være nok om denne Dag. Vi troe Allesammen, at vi imorgen atter skal afsted. Alting er saa alvorligt. Jeg har talt med min Fætter ved 5te Batl. og Peder Pedersen fra Asperup Mark. — Gud give, det maae lykkes for os.

General de Meza er af Krigsministeren stillet til Disposition, hvilket vi glæde os meget ved.

Den Femogtyvende Juli 1850.

Jeg har oplevet denne mærkværdige Dag, som vil mindes, saa længe Danmarks Historie er til, vil mindes længe med hede Taarer og tunge Savn af de mange, mange, der have mistet Mænd, Brødre, Venner eller Kjære.

Paa denne Dag har det store og blodige Slag ved Idsted staaet, og jeg har for en Deel været Øienvidne dertil. Det var

Herrens Villie, at jeg ikke skulde deeltage i Kampen, skjønt jeg ogsaa er kaldet til at værne om Fædrelandet.

Jeg havde en anden Post bagved, dog saa nær ved Kamppladsen, at jeg har hørt og seet det, jeg aldrig i mit Liv glemmer. Jeg vil her nedskrive faa Ord om, hvad jeg den Dag hørte og saae, haabende at det maaskee en anden Gang vil blive mig til Nytte at læse det. — Vel er allerede, da jeg den Dag ei kunde faae noget skrevet og allerede flere Dage ere gaaede hen, noget af Indtrykket gaet tabt, men dog staaer endnu det Meste i levende Erindring.

Aftenen den 24de var som anført underlig for mig. Det var et særdeles deiligt Veir. Længe gik jeg og kunde ikke faae i Sinde at lægge mig. Jeg gik frem og tilbage med Uroe og Bekymring, og der var meget, der hvilede tungt paa mit Hjerte. Jeg hørte for ganske bestemt, at der skulde ud paa Natten brydes op igjen, og da vi nu vare saa nær ved Fjenden kunde der ikke være Spørgsmaal om, uden vi jo skulde komme til at naae dem. Officererne havde stor Omsorg for Folkene og bad dem lægge sig til Hvile. Jeg hørte Majoren ved 5te Bataillon sige til sine Folk, at de skulde lægge sig til Hvile, da de vist inat igjen skulde ud, samt sørge for at have noget i deres Brødposer, det kunde vare længe inden de fik noget igjen.

Capitainens Ordre til mig var, at jeg strax skulde gaae lidt tilbage til Krudtkarren, der stod ved Ammunitionscolonnen i den bagved liggende Mark, men jeg veed ikke, hvordan det var, thi jeg kunde ikke komme afsted. Først imellem Kl. 11 og 12 lagde jeg mig til Hvile i en Grøft paa en lille Tot Halm og sov der et Par Timers Tid.

Omtrent Kl. 2¹/₂ vaagnede jeg netop som Brigaden afmarscherte. Jeg hørte dem afmarschere med en natlig Rolighed, og jeg tænkte, at det er nu som det var ved Fredericia, hvad mon dog denne Dag skal bringe?

En Timestid efter kom vi afsted igjennem Hostrup forbi

Havetoft Kirke, ved hvilken vi gjorde Holdt. Jeg gik ind paa Kirkegaarden, og her hørte jeg de første Kanonskud. Det var ved Solens Opgang. Jeg antog, at det kunde vel være en halv Miil borte. Et Øieblik efter kunde jeg ogsaa høre Muskjetternes uafbrudte Knaldren. Nu var jeg aldeles overbeviist om, at der blev et stort Slag. Kanonernes Torden blev stærkere og stærkere, og det var snart som det var i Et altsammen. Hvilken Morgenstund denne var lader sig ikke beskrive, og hvad jeg følte, kan jeg ikke med Ord udtrykke. Solen, der strax ved Opgangen skinnede venligt og fredeligt fordunkledes et Øieblik efter af tykke Regnskyer, og da vi atter afmarscherte, begyndte det at regne saa smaat.

Marschen gik meget langsomt, da vi skulde være temmelig langt, efter Regelen 4000 Alen, fra Kamppladsen. Vi gjorde flere Gange Holdt, et Sted gjorde vi Holdt ved en stor Dal i længere Tid. Jeg gik ind ved Siden paa en Høj og stod her en Stund. Jeg kunde her ret høre Slagets Bulder og kunde ogsaa høre Raab. Men see noget kunde jeg ikke uden 2—3 Ildebrande. Tætte Røgmasser stege op i Luften og vare tydelige at see, skjøndt Himlen allerede var overtrukken og Regnen strømmede ned.

Her kom de første Saarede, en Officer, der saa vidt jeg veed var af 4de Batl., var paa den første Vogn. Jeg blev rørt ved Synet af disse Saarede, og tung og vankelmødig gik jeg frem og tilbage, og jeg bad Herren om, at det dog maatte lykkes os at slaae vore Fjender tilgavns idag, at denne grusomme Krig dog atter maatte faae Ende.

Dog var mine Tanker saa adspredte, at jeg næppe kunde samle mig ret.

Det vedblev at regne og var ikke behageligt, men jeg tænkte, det maae være endnu værre for mine Brødre, der staar Fjenden Ansigt til Ansigt. Jeg gjorde mig Forestilling om, at det maaskee kunde skade os, at det regnede saa stærkt, da det var os, der angreb, men lige uafbrudt gik Kampen over

hele Linien. Mærkeligt syntes det mig ogsaa, at det netop idag skulde være saadant Veir, eftersom det nu ikke havde regnet i over 14 Dage.

Nu nok derom. Vi kjørte da videre til en stor Gaard, der laae ved Siden af Landeveien og holdt der $\frac{1}{2}$ Time, Regnen var her meest voldsom. Da vi atter rykkede frem, kom vi bestandig til flere og flere Vogne med Saarede, der mest var af 13. Batl. Jeg talte med nogle, og de beskrev nu en Jammer i en Bye, hvori de havde været, som var forskrækkeligt at høre paa, hvorledes de vare blevne overfaldne m. m. Det er nu altid saaledes, at der er nogle, som gjerne vil gjøre det Værre end som det er, og jeg kunde ikke troe, at det virkeligt havde været saa galt, som de beskrev det. Omtrent Kl. 9 toge vi ad Vejen til Højre og kom igjennem en Bye, der hedder Klap-holtz. Her var foran i Byen 2den Brigades Ambulance placeret i en Gaard. Uden for samme holdt en heel Mængde Vogne med Saarede, der skulde forbindes. Vi passerede denne Bye med Ængstelse, da vi havde hørt, at Bønder havde skudt paa vore Soldater, ved Overfaldet i denne Bye, som 13. Batl. havde været i, og vi vidste jo ikke rigtig, hvor den var, om det var denne eller en anden. Ethvert Menneske, vi saa, syntes os mistroisk, og Artilleristerne, som vare med os bandte og skjendte frygteligt. Byen skulde sættes i Brand osv. Imidlertid fik dog vi at vide, at det ikke var denne Bye, det var endnu et lille Stykke Vei til samme. Da vi vare komne igjennem Byen, kom vi ind paa en Mark tilvenstre og gjorde der Holdt. Paa denne Mark holdt vi imellem 7 og 8 Timer og vare her Vidner til meget, ja til mange, mange Ting. Jeg tænker tilbage og kan tydelig forestille mig, hvordan den var indtil mindste Plet i samme, da jeg var snart et Sted og snart et andet, der hver havde noget særegent, som jeg ikke glemmer.

Strax efter at vi havde gjort Holdt, søgte jeg et høit Punkt i den vestlige Ende af Marken, hvor jeg kunde see ud over

Kamppladsen. Tæt foran mig laa en Bye, som jeg fik at vide hed Ober Stolk, og at det var her, at 13de Batl. var blevet overfaldet. Kampen rasede bagved denne Bye imellem samme og en stor Skov. Hele Omegnen var indhyllet i Røg af Ildebrande, og af Krudtdamp fra Kanoner, og man kunde ikke see et eneste Menneske. Det saae ud til, som vore vare ved Kanten af Skoven, og at det gjaldt denne. Det lignede mest Mose og Hede. Kampen var der allerhaardest. Musketternes Knalden tabte sig næsten i Et, og Kanonerens frygtelige Drøn var som en stærk Torden. En gang imellem kunde vi høre Raaben og Hurra, der lød forunderligt i de andre høie Drøn.

Det regnede endnu, og vi kunde see, at Luften var mørk, hvorledes Ilden gik ud af de fjendtlige Kanoners Munding. Granaterne sprang i Luften og fløi til alle Sider. Til alt dette kommer endnu de mange Ildebrande rundt omkring. Der saaes paa eengang 8. Et Sted, jeg antager, det var en stor Gaard, brændte det saa særdeles klart, og Luen flammede høit i Skye. Fra Ober Stolk kom en heel Mængde Quinder og Børn vandrende ned ad en Mark i en sørgelig Forfatning. Hvem, der ei har seet noget lignende, vilde have gysset. Her var Jammer paa Færde.

Dette stadige Blik paa alt det ovenfor omtalte staaer endnu og vil fremdeles staae, som noget, der aldrig gaaer af Minde. Hvilken Dag er dog denne ikke for Danmark, tænkte jeg, og hvilke Taarer vil den ikke frembringe, der i mange Dage vil rinde, tunge og stride.

Jeg forestillede mig dette som en af Herren beskikket Revselse, og mit Fædreland med dets Vee og Vel kom ret til at staae levende for mig. O, tænkte jeg, at dog ret mange vilde tage dette til Hjerte, at Herren dog ikke skal slaae forgjæves.

Paa Veien vedblev at komme Saarede uafbrudt, og det var en Ynk at høre og see dem ligge i Vognene med blodige Ansigter og brystne Blik. Det er bagved haardt at være Øien-

vidne til de mange Saarede. Naar jeg tænker paa de mange Læs, der kom sagte rokkende frem ad Veien, saa bliver Tanken stille for mig.

Nogle jamrede sig forskrækkeligt, andre laae stille som om Døden spillede dem paa Læberne. De kastede dog et underligt Blik paa En, naar man saae i Vognen. Flere vare allerede døde paa Veien. Hos nogle var allerede Saarfeber indfundet sig, og de talte i Vildelse.

De tydske Kjæltringer, det tydske Pak, regnede mange op, skjældte og bandte over dem. De af 13de Batl., der vare overfaldne i Ober Stolk, vare som rasende over dette lumske Angreb og over Beboerne, der, som de sagde, ogsaa havde skudt paa dem. Nogle skjældte og vare dog saadan, de ikke kunde komme af Stedet, ja de maatte endog sidde eller ligge ved en saaret Tydsker.

Det var meest af 12. og 13. samt 5te Linie- og 2den Reservebataillon, der kom. Jeg saae ikke en eneste, jeg kjendte, eller nogen af dem, jeg spurgte om mine Venner, vidste Beskjed. Hvor vores Corps var, kunde jeg ikke faae at vide. Af samme kom kun een eneste Saaret gaende, og han fortalte, at de vare ud til Høire.

Han fortalte, at det var forskrækkelig i Ilden. Premierlieut v. Güldenchrone og Secondlt. v. Bodenhof vare faldne, men mere vidste han ikke. En Times Tid efter kom Oberst Trepka af 13. Batl. Han var død. Det gjorde et stort Indtryk, thi jeg vidste, at Trepka var en dygtig Officer, men endnu større Indtryk gjorde det, da det hed, at nu kom Schleppegrell.

Jeg blev saadan, jeg ikke kan fortælle det. Ham holdt vi af allesammen, og nu var det forbi.

I en Tot Halm i en simpel Bondevogn laae vor kjære General dødelig saaret. Jeg syntes ikke, jeg torde see ham. En Kugle var gaaet igjennem hans Pande. Da disse to Officerer vare komne forbi, og Kampen vedblev at rase og syntes ei at ville føre til noget Resultat, saae det mørkt ud, og det visse

Haab, jeg havde, at vi med Guds Hjælp nok skulde vinde, begyndte at vakle, alt hvad der var af gamle Forestillinger om, at det skulde gaae saadan og saadan til, var forsvundne. Vor gode General kunde jeg ikke glemme, og en Taare randt mig ned ad Kinderne. Det greb alle, som var her, thi han var elsket af enhver Soldat lige ned til den simpleste.

Henimod Kl. 11 lod det til, som vore maatte retirere, og jeg vidste ikke, hvad jeg torde tænke. Hvad om vi tabe, hvad bliver der saa af.

Nu opstod den frygteligste Kanonade, det havde været hele Formiddagen, men det var da nok ogsaa dengang, det kneb haardest. Siden blev det dog ikke saa heftig med Kanonaden. Denne Artillerikamp varede i omtrent en Time.

Vi vedbleve at trøste os med, at 1ste Armeedivision vist ei var i Ilden men maatte have en anden Bestemmelse, og vi haabede, at naar Tydskerne kom paa Flugt, saa skulde de gribe dem i Flanken. Senere har vi hørt, at de fleste Troppeafdelinger vare med.

Her var stor Mangel paa Vogne, og den ene Ordonnants kom efter den anden for at requirere Vogne, til sidst maatte de til Flensborg, thi her var ingen at faae, eftersom Bønderne vare med Tydskerne.

Det er mærkeligt, hvor man dog hører mange forskellige Ting omtale med Overdrivelse paa saadan en Tid. Naar man spurgte En og Anden, om hvordan det gik derude, var der mange, som svarte, Aa, det gaaer daarligt, Vi ere snart ødelagte, vore Officerer er skudt allesammen, det halve Mandskab enten faldet eller taget tilfange osv.

Dette havde jeg ikke godt ved at taale at høre, thi jeg forsikrer, at der er mange, der sige saadant, der søge jo før jo heller at smutte bagud, man saae mange komme hinkende forestillende, at de fattedes det og det, og i Grunden feilede mange slet ingen Ting.

Der var især En, han var af vores Corps' 1. Comp. Han

kom først stavlende med en Fange, som han afleverte her til et andet Commando og gav sig derpaa til at spise og drikke, hvorpaa han lagde sig til at sove. Efter at have sovet, begyndte han at gaae tilbage til Corpset igjen. Han var ikke kommet ret langt, før han atter vendte om. Vi fik ham anden Gang af Sted, men da vi skulde fra Marken, kom denne Fyr tredie Gang og havde nu revet sine Klæder aldeles itu paa Brystet. Jeg spurgte, hvor han havde faaet det, ja det havde en Granat gjort, og nu kunde han ikke mere. Det kan ikke nægtes, jeg blev ærgerlig paa denne Marodeur, en gammel Filurer der saadan vilde lyve og skjældte ham ud, sagde ham reent, hvad han var. Senere har jeg truffet ham her ved Corpset og spurgte jeg ham da, om han havde faaet sin Frakke syet, som han svarte ja til, men forresten vilde han slet ikke snakke med mig. Af saadanne er der mange, som vi kan see, naar vi er bagved. De kan farlig lyve og fortælle mange Røverhistorier.

Engang kom der et lille Commando af 13. Batl., da de naaede hertil, kom en Officer ridende og bød dem vende om igjen strax.

En stor Deel Fanger kom her forbi. Flere Commandoer med over 100 i hver. Der vare af næsten alle slesvig-holsteenske Batailloner og Jægercorps, men fleest var der af 10. Batl. og 5. Jægercorps. Det var for det meste unge Folk og saae godt ud.

Naar man spurgte dem om, hvormange de var, sagde nogle 30,000, andre flere indtil 60,000, ja de stod endog og vilde bilde os ind, at der var 90,000 Preussere i Reserve bagved. Jeg talte med En, der havde kun gaaet 14 dage paa Skolen og fyldte først sit 20. Aar i August Maaned. Det kan man kalde at tage dem tidlig.

Vi vare glade ved, at vi dog havde faaet saa mange Fanger, men vi hørte og, der var taget mange af vore igjen. Af de Saarede hørte vi, at flere af dem havde været fanget i flere Timer og strakt Gevær, men bleve atter udløste, og dem som

skulde bevogte dem blev taget til fange af vores i Stedet. 5. og 12. Batl. havde især været meest i Knibe. Batteriet Baggesen, hed det først, var alt taget til Fange og Kanonerne erobrede. Nogle som hørte til dette Batterie, der vare her i Marken, vare ilde til Mode for deres Capitain, som vi vidste var borte.— Først mod Slutningen af vort Ophold her kom der Ordre, at der skulde Heste og Forspænding ud til 2 Kanoner, der laae noget ude, og vi hørte da, at alle Kanonerne vare i Behold. Vi havde dertil faaet en fjendtlig Kanon, den kom her til Pladsen. Jeg betragtede denne erobrede Gjenstand nøie, og jeg saae, at det var en af vore egne fra gammel Tid, en smuk Malmkanon, hvorpaa stod Frederik den 5tes Navnechiffer og Aarstallet 1762.

Hen paa Eftermiddagen kom nogle Bønder, som Vore havde taget til fange i Ober Stolk. Forbittrelsen mod disse var stor. Det hed, de havde skudt paa vore Tropper. Artilleristerne bandt dem til Krudtvognene, og der maatte de staae længe. Her var en Marquetenterkone, der gav sig til at skjænde paa dem og spyttede dem lige i Ansigtet. En af dem gik i Hosesokkerne og skulde saaledes gaae i det daarlige Føre til Flensborg.

Hvad angaaer Kampens videre Udvikling, da var det, som oven for er sagt, især een Gang, da vi troede, det havde blevet uheldigt for os, men efter den voldsomme Artilleriekamp, som havde været mageløs heftig, lod det til, som Fjenden overalt begyndte at vige. Dette lettede overmaade godt. Hvor mit Hjerte bevægedes af Glæde over, at Herren dog havde gjort Fjenderne bange for os. De veg mere og mere, og Kampen fjernede sig mere og mere. Saa vidt jeg kan skjønne, var Kl. mellem 1 og 2, da vore vare Herre over Skoven. Jeg ønskede nu gjerne at have kommet af Sted, men vi maatte endnu blive. Der kom Bud efter næsten alle Patronkarrerne, undtagen vore, der vedblev at holde ved Batteriernes Colonne.

Ved Middagstide blev det Tørveir, og Solen skinnede igjennem og ligesom lyste paa vor Seier. Vi begyndte at tørres lidt igjen, da vi vare drivvaade af den megen Regn.

Vi saae nu paa Valpladsen ikke andet end Røg af de mange Ildbrande, og af og til tændtes der Ild bagved Skoven i enkelte Bygninger. En forskrækkelig Deel gik op i Luer, og mange Mennesker ere derved huusvilde.

Vogne med Saarede kom endnu uafbrudt hele Eftermiddagen ligesom og enkelte Fanger. Til sidst blev det, som det var gammelt at see dette. Jeg vankede frem og tilbage og blev til sidst saa træt, saa jeg næppe kunde gaae. Saa snart jeg havde staaet et Sted, gik jeg et andet Steds hen. Jeg havde ingen Roe. Om Formiddagen var jeg især saa underlig stemt, thi mine mange Venners og Bekjendteres Skjæbne ønskede jeg gjerne at vide, samt hvorledes i det Hele Kampen skulde ende. Jeg kunde og see, at vor Tab var forskrækkeligt og tænkte jeg, vore Soldater ere saa modige, og vore Officerer ere gode, og endda har Tydskernes Armee gjort os saadant Afbræk.

Herren viste tydeligt at alle saadanne Forestillinger intet gjaldt. Fra ham kommer Seier, og jeg takkede ham, at vi i Dag dog have drevet vore Fjender paa Flugt. O, hvor vi ønskede, at de ret maatte blive tugtede til Gavns paa deres Flugt. Vi troede Allesammen, at 1ste Armeedivision vist var syd for Slesvig og skulde maaskee i Morgen, sagde vi, tage fat paa dem igjen, og saa kunde de da ikke staae sig osv.

Fra vores Corps hørte jeg til sidst, førend jeg forlod Marken, at de vare paa Veien efter Slesvig. Jeg hørte med Glæde, at min gode Capitain havde holdt de slemme Strabadser ud og var endnu beskjærmet for Kuglerne.

Af Officerer, der vare faldne, hørte jeg nævne Capt. Lundahl af 1. Res. Batl. og Capt. Cranold af Generalstaben, Stabschef ved 2. Brigade, samt Lieut. Føns af 12. Batl., som jeg alle 3 kjendte godt. Derimod af de Menige saae jeg ikke een Eneste, som jeg kjendte, hvilket var mærkeligt nok, da jeg vidste, at der vare mange med lige for mig.

Endelig omtrent Kl. 5 kom Ordre, at vi skulde af Sted. Vi satte os nu i Bevægelse og forlod denne Mark, hvor vi havde

havt et langt Ophold. Her havde jeg været Vidne til mange Ting, og Marken ved Klapholtz glemmer jeg aldrig. Vi vare ikke komne ret langt, før der allerede laae en uhyre Mængde tabte Krigssager af alle Sorter. Vi kom da til Ober Stolk, men her fik jeg noget at see. Vel gjorde jeg mig i Forveien mange Forestillinger om, at det vilde være rædsomt at komme over Valpladsen, men dog havde jeg ikke troet, det var saadant.

Da jeg naaede Byen og kunde see ind i samme, blev jeg strax en heel Mængde døde vaer. O, hvor det gjorde et underligt Indtryk at see saa mange Mennesker ligge her i deres Ungdoms Alder segnede bort i Døden. Blødende og blodige laae de der, og den bare Vei var deres Ligseng. Jeg tænkte ved hver jeg saae, hvor mon han høre hen, og hvem mon fælde en Taare for ham. De laae endnu, ligesom de vare faldne om Morgenen med Tornistre paa og Geværet ved Siden. En stor Deel var skudte i Hovedet og vare døde i Øieblikket, hvilket man kunde see af en vis Roelighed, der var præget i deres Aasyn. Ja der vare endog dem, idet de laae i al deres Tøi, der saae ud, som de vare levende endnu. Først naar man saae nærmere til, saae man at Øiet var brustent. Men der vare og dem, der svømmede i deres Blod, og samme stod i store Pøtte omkring paa Gaden. O, hvor det saae rædsomt ud. Man maatte gyse ved at see det, gyse ved at det ene Menneske saaledes skal ødelægge det andet.

Uden for Byen efter Skoven var det ligedant, og i omtrent $\frac{1}{2}$ Miils Vei laae de Døde lige tykt. Imellem Byen og Skoven saae det ellers ud til at have været meget heftigt. Utallige Pikkelhuer, Feltkjedler og andre Gjenstande laae her strøede over hele Veien. Alt Korn ved Siderne var nedtraadt, og der var flere Rugmarker som en Landevei. Her laae og mange Heste skudte. Dyrene maatte ogsaa lide for vores Skyld. Jeg saae en Koe et Steds, der var skudt.

Man begyndte nu at see Tyskere ligge iblandt de Døde, i selve Byen laae ikke en eneste, jeg saae. Jeg antager, det var

imellem denne omtalte Bye og Skov, at mange af vores vare fangne i en kort Tid og blev siden udløst.

Tæt ved Skoven var en lille Sø tilhøre, der igjen mod den anden Side støder til Idsted Bye, bag denne have Tydskerne staaet godt dækkede med deres Kanoner. Vi kunde og see, at mange af de Døde vare truffne af Granatstumper, idet enten et eller andet Lem var afskudt. En laae, det halve Hoved var borte, det gyste jeg rigtignok ved at see. Tæt ved Skoven laae 2 Officerer, og ved Indgangen laae den lille Lieutenant Fønss, truffet af en Geværkugle igjennem Hovedet. Han havde i 1848 staaet ved vores Corps. Saa vidt jeg veed, var han kun 20 Aar en smuk Karl, her laae han i sin blomstrende Alder.

De Døde, som her laae paa hele denne Strækning af vores vare af 5., 12. og 13. Linie — samt 2den Res. Batl., og der laae næsten ligemange af hver. Foureer Andersen og jeg søgte her efter Capitain Weyhe af 3. Comp., da Rygtet gik, at han ogsaa var faldet.

Da vi kom til Skoven, fik vi ret at see, hvilken fast Stilling Fjenden havde havt. Vi passerede Skoven hele den sydlige Udkant igjennem. Skoven hævede sig skraat opad foran, hvor og var Forskandsninger, saa det var som om Skoven var en Fæstning. Til høire var der en lille Sø og til venstre Langsøe. Alt var her forenet til en fast, ja mageløs Stilling, og vi forundrede os over, at vi havde seiret. Men den havde ogsaa stredet haardt paa begge Sider. Skjønt Tydskernes hele Op-pakning var kjørt, og vore maatte angribe dem i deres faste Stilling, bleve de dog nødte til at vige. Gud være lovet. I Skoven havde de havt deres Leir, og hele Rækker Huuse stode endnu, som de havde forladt dem. Kampen havde været haard heelt igjennem Skoven, og der laae endnu mange Døde, dog mest Tydskere, ja flere Steder endog i Klynger. En havde faaet en Kanonkugle igjennem Brystet, der saae forskrækkeligt ud.

Ja nok derom. Vi naaede nu igjennem Skoven og vare over

hele Valpladsen, der vist var over $\frac{1}{2}$ Miil. Der var nok kjæmpet lige til Slesvig, men jeg saae ingen Døde. Derimod saaes flere Brandtomter, ligesom i Ober Stolk. Vi kom forbi et lille Huus, der var brændt. Her saae jeg næsten det meest rørende Syn, jeg var Vidne til hele Dagen. En Kone gik halvpaaklædt med et lille spædt Barn paa Armen, og det saae ud til, som hun var kommet op af Barselseng. Hun vred sine Hænder og jamrede sig for sin Bolig. O, hvor det skar mig. Jeg havde givet hen alt, hvad jeg eiede, ellers havde jeg givet hende noget. Hende glemmer jeg aldrig saa længe, jeg lever, ihvorvel meget af Indtrykket udslettedes snart, og det var til sidst ingen Ting at see de Døde ligge, thi man bliver som hærdet.

Jeg længtes inderlig efter Compagniet og vilde gjerne have været af Sted, lige til Slesvig, hvor jeg hørte, at vores Tropper vare gaaede igjennem, men vi kom ikke længere end til Neu-Berend, $\frac{1}{2}$ Miil nord for Slesvig, og der gjorde vi Holdt. Nu var det Aften, og jeg var træt og mødig. Dog var det længe, inden jeg lagde mig. Jeg gik frem og tilbage og tænkte over Dagens Begivenheder. Endnu brændte det bagved Skoven meget klart, og et Udhuus brændte ogsaa i denne Bye.

O, hvor det var en underlig Aften. O, jeg kan ikke beskrive det. Maanen stod op i Syd, det var en deilig Aften, men ak, de mange som idag har blødt og ofret deres Hjerteblod for Fædrelandet, de mange Saarede, der vaandede sig i Smerte, og Tanken om, hvordan det var gaaet Venner og Bekjendte, stod levende for mig, og denne Aften er rigtignok een af de mærkeligste, jeg har oplevet. Jeg tænkte paa, hvad jeg siden om Morgenen havde hørt og seet. Det var saa meget, at ikke jeg ret kunne huske det engang. Omtrent Kl. 11 lagde jeg mig. Det lød for mine Ører uafbrudt som Kanonernes Drøn, og jeg var nær ved at troe, at det var Kamp syd for Slesvig. Dog vidste jeg nok, at det var ikke saa.

Jeg havde lagt mig under Krudtkarren og slumrede der ind.

Dette var faa Ord, men dog kun lidet af, hvad jeg den 25.

Juli 1850 oplevede. O, Herren give, at de Beviser, jeg denne Dag har seet paa dette Livs Ustædighed, de Mindelser, jeg har havt om at være altid beredt, naar Døden banker paa, naar Herren vor Gud, der raader over Liv og Død kalder, at de maae være mig til Nytte, at jeg maatte vel betænke, at det er for vore Synders Skyld, denne Elendighed har ramt os. Herren give og gjøre det. Er vi i hans Troe, da kan der møde, hvad der vil.

Bivouak syd for Dannevirke, Fredagen den 26. Juli 1850.

Jeg kan ikke beskrive, hvor det var mig underlig, idag Morges at vaagne. Hvor det faldt mig sært at tænke paa Gaarsdagens Begivenheder. Kampens vilde Larm, Kanonerne høie Drøn, Musketternes Knaldren, Kampens Bulder med Raaben og Skrigen i vilde Toner, Flammerne af de brændende Gaarde og Huse tilhøire og venstre, Valpladsen bedækket med Lig og Saarede, de sidstes Jamren og ynkelige Forfatning, især de, hvem Døden spillede paa Læberne, Ligene af de mange, mange i Ungdommens friskeste og kraftfuldeste Alder som Løv bortveirede Danmarks Sønner, der laae paa den bare Jord til Lig-seng og svømmede i deres Blod, alt dette stod igjen med levende Billeder for mig. Det var ligesom jeg først kom til at tænke alvorligt paa, hvad jeg igaar havde hørt og seet, hvad jeg paa denne Danmarks mærkværdige Dag var Øienvidne til.

Det var tidlig paa Morgenstunden, Solen var endnu ikke staaet op, alt var tyst og stille, og jeg saae ikke andet end vores Patronvogne, der var det eneste jeg saa af alt det som igaar var samlet, hvorfor Tanken ogsaa blev mere vendt paa alt det, jeg havde oplevet.

En underlig Morgen, jeg siger det nok engang, var denne, jeg oplevede i Neu-Berend.

Endnu havde jeg ikke hørt noget fra Compagniet, hvorfor jeg særdeles længtes efter at naae det. Jeg havde ingen rigtig Roelighed i mig, thi jeg vilde gjerne vide, hvorledes det var

gaaet mange af mine kjære Venner, og jeg higede stærkt efter at komme videre syd paa.

Kl. 3^{1/2} afmarscherte vi. Der var endnu ¹/₂ Miil til Slesvig. Paa denne Vei saaes aldeles ingen Spor af Fjendens Retirade, med Undtagelse af en af Tydskerne efterladt Krankenwagen, der tilhørte 9. sl. holst. Batl. Den stod i en Grøft og var lige som den med Saarede var bleven forladt. Jeg saae meget paa denne Vogn, der var særdeles godt og hensigtsmæssig bygget, og jeg tænkte paa, hvorledes Tydskerne have deres Ting i Orden, der i flere Henseender ikke staaer tilbage for vort.

Omtrent ved Solens Opgang naaede vi den nordlige Forstad af Staden Slesvig, der hedder St. Jürgen. Her gjorde vi Holdt og fik at vide, at alt Armeen stod syd for Slesvig. Vi dreiede om tilhøire og kom ned efter Frederiksberg, den nyere Deel af Byen.

Jeg begyndte nu at see. Her blev nu mange Ting, som jeg betragtede med Opmærksomhed, især syntes jeg at være fornøiet ved at see det store og gamle Slot Gottorp, der ligger imellem det egentlige Slesvig og Frederiksberg, omgivet af Volde og Grave. Da jeg naaede tæt til Slottet paa Dæmningen, maatte vi gjøre Holdt i over halvanden Time. De sex Batterier Schultz, Haxthausen, Marcussen, Lumholtz, Jonquieres og Kauffmann marscherte tilbage nordpaa, og det havde nær ingen Ende faaet med al denne Rumlen.

Nu fik jeg dog noget af Arméen at see igjen, men i det Sted, vi troede at de havde skullet syd paa rykkede de nu imod Nord, og jeg antog da, at vi skulde idag hvile.

Jeg vidste nok at Slesvig var lang, men jeg troede dog ikke, at vi havde kommet igjennem ret meget, da vi kun skulde igjennem Frederiksberg, men jeg fik at see denne Deel alene var lang. Dertil kommer og, at Bustorf, en Bondebye i den sydlige Ende, gaaer lige til Byen.

Dog langt om længe kom vi syd for Byen. Her mødte jeg de første af Compagniet og hørte da, at vor gode Lieutenant Gar-

de var skudt og flere Bekjendte og Venner ligeledes, deriblandt Mikkel Hesle, Jæger Biering og Commandeersergeant Petersen af 3. Compagnie.

Vi marscherte nu videre og saae nu en Deel af Armeen staae ved Siden af gamle Dannevirke.

Aller yderst stod vores Corps tilhøre af Chausseen.

Capitainen stod inden for Ledet og var saa træt, han næppe kunde gaae. Jeg glædede mig meget ved at see ham i Behold, men i Compagniet fattedes mange. Jeg fik ikke dengang Tid til at tale med ret mange, da jeg maatte tilbage imod Bustorf for at passe paa Proviantvognene og anvise dem, naar de kom.

Her saae jeg første Gang 5te Brigade. Denne tilligemed 2den havde marscheret ind i de første de bedste Marker, og alt Kornet var allerede aldeles nedtraadt i Jorden, hvilket rigtig nok saae noget underligt ud.“

Der følger nu i dagbogen en flere sider lang beretning om selve kampens gang, saaledes som Morten Nielsen dannede sig billede af den efter at have fået talt med dem, der var med.

I det store og hele er det en ganske god fremstilling, der indeholder det meste af slagets gang, men da det er andenhaandsviden, findes det her ikke ønskeligt at bringe dette, der forlængst er tilstrækkeligt uddybet i krigshistorien.

Efter denne følger en redegørelse for, hvorledes han faar rede paa, hvem af hans venner og bekendte, der er faldet eller saaret, herom fortælles bl. a.:

„Jeg var ovre ved 2det Forst. Jægercorps, hvor jeg har saa mange gode Venner, og med inderlig Glæde traf jeg dem alle sammen raske: Lauritz, Chr. Ludvig Jacob Thomsen samt mine Brødre fra Vantinge. Jeg traf Jens Mikkelsen, min gamle Ven, vi rakte hinanden Haanden med Inderlighed. Hvilket Øieblik, da jeg traf ham og saae ham frelst. Det var mig dog i Sandhed et glædeligt Øieblik. Vi satte os ned paa gamle Dannevirke,

og Hans Nielsen, der og var kommet til. Jens og jeg havde en lang Samtale.

Baade Øieblikket og Stedet vare os alle mærkelige.

Hans Nielsen var især livlig.“

(Fortsættes).